

(Im)mobilitats i degradació ambiental al Senegal:

joventut,
responsabilitats
i resistències!

(Im)mobilitats i degradació ambiental al Senegal: joventut, responsabilitats i resistències!

20 de gener, 2025

Autoria:

Beatriz Felipe Pérez i Jaume Pujolràs i Pomés.



Coordinació:



Amb el suport de:



Autoria fotos:

Mar Llopart Sauleda i Jaume Pujolràs i Pomés.

Índex

Abreviatures	5
1. Introducció	6
2. Degradació ambiental, crisi climàtica i (im)mobilitat humana: conceptes, xifres i responsabilitats	10
2.1. Aproximació conceptual	12
2.2. Les xifres de desplaçaments per desastres	13
2.3. Les responsabilitats del Nord global	16
3. El context senegalès	18
3.1. La situació sociopolítica actual	19
3.2. La mobilitat humana	20
3.3. El context econòmic i productiu	23
3.3.1. La mineria	23
3.3.2. L'agricultura i la pesca	25
4. (Im)mobilitats associades a la crisi climàtica i la degradació ambiental del Senegal	27
4.1. Mineria de l'or, fosfat i zircó	28
4.2. Sequera i l'agroextractivisme	32
4.3. Degradació de les costes, crisi climàtica i sobreexplotació pesquera	34
5. Avanços normatius i resistències de la joventut senegalesa	36
5.1. La (des)protecció de les persones desplaçades ambientals al Senegal	37
5.2. Resistències	38
6. Reflexions finals	43
Bibliografia	44



Abreviatures

AI: Amnistia Internacional

APR: Alliance pour la République

CEAR: Comisión Española de Ayuda al Refugiado

DyTAES: Dynamique pour une Transition Agroécologique au Sénégal

ECA: Economic Commission for Africa

FAO: Food and Agriculture Organization

GCO: Grande Côte Opérations

GEH: Gasos amb efecte d'hivernacle

GOANA: Great Agricultural Offensive for Food and Abundance

IED: Inversió Estrangera Directa

OHCHR: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights

OIM: Organització Internacional per les Migracions

PAP: Plans d'Acció Prioritaris

PASTEF: Patriotes Africains du Sénégal pour le Travail, l'Éthique et la Fraternité

PIB: Producte Interior Brut

PSE: Pla Sénégal Émergent

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund

1. Introducció

Imatge:

Persona anant a rebre el peix
que arriba a la platja de Mbour.



En el món viuen aproximadament 2,3 mil milions de nens i nenes i 1,8 mil milions de persones joves d'entre 10 i 24 anys¹, la generació més gran de la història (OIM, s.d.). En el continent Africà, avui dia, prop del 60% de la població té menys de 25 anys. En 2020, l'edat mitjana a Àfrica era de 20 anys i, per 2100, s'espera que gairebé la meitat de les persones joves del món (46%) siguin d'Àfrica (Amakrane, et al., 2023).

Un número significatiu d'aquests nens i nenes i persones joves habiten en àrees vulnerables als impactes del canvi climàtic. Per exemple, cinc-cents milions de nens i nenes viuen en zones d'alta ocurrència d'inundacions i gairebé 160 milions viuen en àrees que experimenten sequeres d'alta o extremadament alta severitat (OIM, s.d.). Sota l'escalfament global continu, esdeveniments extrems com les onades de calor continuaran augmentant en freqüència, intensitat, durada i extensió espacial durant les pròximes dècades. Per tant, s'espera que les generacions més joves s'enfrontin a més esdeveniments d'aquest tipus al llarg de la seva vida en comparació amb les generacions més grans. A més, per a molts d'aquests nens, nenes i persones joves, les vulnerabilitats climàtiques es combinen amb conflictes, pobresa i falta d'accés a serveis essencials, com el sanejament i l'aigua potable (OIM, s.d.).

Moltes d'aquestes persones joves han de migrar, com es comenta des del Fons de les Nacions Unides per a la Infància (UNICEF).



milions de nens i nenes ja es veuen obligats a abandonar les seves llars a causa d'una sèrie de fenòmens meteorològics agreujats pel canvi climàtic. Tant si el desplaçament es deu a una decisió inevitable i abrupta en cas de catàstrofe o és el resultat d'una evacuació preventiva per a salvar vides, molts nens i nenes han d'afrontar els problemes que comporta el desplaçament de les seves llars" (2023, p. 4)

En determinades regions del continent africà, els conflictes persistents, la violència i els impactes creixents dels desastres i el canvi climàtic fan que més persones siguin susceptibles al desplaçament i augmenten les necessitats i vulnerabilitats de les ja desplaçades (IDMC, 2024b). De fet, Àfrica Occidental, en particular, on es focalitza el present informe, és una de les regions més vulnerables als impactes actuals i futurs de la crisi climàtica. Alguns d'aquests impactes són l'augment de les temperatures, onades de calor, canvis en els patrons de les pluges, inundacions i erosió costanera a causa de la intensificació de les tempestes i l'augment del nivell del mar (Muller et al., 2014).

El Senegal, en particular, on la mitjana d'edat és de dinou anys (Govern d'Espanya, 2024), presenta una alta vulnerabilitat ambiental i climàtica. L'informe de la *Notre Dame Global Adaptation Initiative*, de 2022, situava aquest país com un dels més vulnerables al canvi climàtic amb un índex de 155

1 No existeix una única definició acceptada de "joventut" o "persona jove". En alguns documents es defineixen a les persones joves en referència a un rang d'edat, però no utilitzen límits uniformes per als rangs adoptats. Per exemple, en les iniciatives de la Unió Europea, les persones joves poden tenir entre 13 i 30 anys. Les Nacions Unides i el Grup Mundial sobre Migració defineixen a les persones joves com qualsevol persona d'entre 15 i 24 anys. Altres organitzacions internacionals fan referència a les persones joves com a persones d'entre 10 i 24 anys (Belmonte i McMahon, 2019). A l'Estat espanyol, "por lo general, se entiende por jóvenes los menores de 25 años" (Ministerio de Trabajo y Economía Social, 2024, p. 4).

sobre 185, lloc ocupat per la República del Txad (Universitat de Notre Dame, 2022). Els efectes del canvi climàtic amenacen les infraestructures, la seguretat alimentària i hídrica i la nutrició, la salut, la productivitat i l'economia del país. D'altra banda, l'estrès tèrmic, els canvis estacionals en la prevalença de la malària i les malalties respiratòries causades per la contaminació augmenten la morbiditat i la mortalitat (USAID, 2023).

Les activitats de determinades empreses del Nord global també generen directament escassetat de recursos, degradació ambiental i desplaçaments de població al Senegal. El model de creixement econòmic del país s'ha complementat per una important inversió estrangera directa (IED) en l'ex-

tracció de recursos naturals. Però els beneficis econòmics no s'han traslladat a la població i no han tingut un impacte sostingut en la reducció de la pobresa ni han aconseguit reduir les desigualtats. La localització geogràfica del país (amb una forta exposició costanera i gran part formant part del Sahel), i la seva dependència dels recursos naturals per a les activitats econòmiques, l'ocupació i els mitjans de vida fan que el Senegal sigui particularment vulnerable al canvi climàtic i a la degradació ambiental.

D'altra banda, cal destacar que hi ha creixent evidència que els impactes adversos del canvi climàtic i la degradació ambiental contribueixen cada vegada més, directament i indirectament, a la mo-

Figura 1: Mapa del Senegal.



bilitat humana² (migracions internes i internacionals, desplaçaments interns, reubicacions, etc.). En altres paraules, els últims anys, els efectes adversos del canvi climàtic i altres fenòmens globals interconnectats, com la desertificació i la pèrdua de biodiversitat, la contaminació i la crisi de l'aigua, estan emergint com a impulsors de la mobilitat humana cada vegada més rellevants a causa de la seva gravetat (Nobil, Heinrich-Böll-Stiftung, 2020; Duran, Felipe i Vilaseca, 2022; Giacomelli et al., 2022; Jolly, Ahmad i Scott, 2024; Serraglio et al., 2024).

La població senegalesa té una llarga història de migració interna (gran part dirigida cap a Dakar) i internacional (prop del 4% de la població viu fora del país) de diversa índole, especialment marcada pels desplaçaments per motius laborals i econòmics, però també pels conflictes armats interns i en països veïns. A aquests factors se sumen els desastres associats a amenaces naturals, el canvi climàtic, les conseqüències de la COVID-19 i altres factors socioambientals, com ara l'extractivisme (Zickgraf, 2018; Enríquez de Salamanca, 2022). A més, hi ha evidències que la població senegalesa que viu a Barcelona considera que els impactes de la crisi climàtica, l'acaparament pesquer i l'extractivisme tenen un rol rellevant en els seus processos migratoris (Felipe i Pujolràs, 2023).

Malgrat que els vincles entre joventut, canvi climàtic, degradació ambiental i mobilitat humana en tot el món i el Senegal, en particular, continuen sense explorar-se en profunditat, ja hi ha evidències que els impactes de la crisi climàtica i la degradació ambiental agreguen noves capes de vulnerabilitat a un gran nombre de persones joves que viuen i migren en condicions difícils (OIM, s.d.).

Tenint en compte l'anterior, l'objectiu de la present recerca és analitzar els reptes als quals s'enfronta la joventut senegalesa, relacionats amb la mobilitat humana induïda per factors ambientals,

incloent-hi el canvi climàtic. A més, es busca visibilitzar els avanços normatius, les resistències locals i les responsabilitats del Nord global (estats i empreses transnacionals), especialment de Catalunya i Barcelona.

La metodologia s'ha basat en la revisió exhaustiva de bibliografia clau relacionada amb el tema d'estudi. Aquest enfocament ha permès recopilar i analitzar diverses fonts acadèmiques, articles científics, llibres, informes i altres publicacions rellevants, amb la finalitat d'obtenir una comprensió profunda i actualitzada sobre la mobilitat humana, la degradació ambiental i la joventut senegalesa. La selecció de les fonts s'ha realitzat tenint en compte la seva rellevància, autoria i rigor acadèmic, garantint així la qualitat i fiabilitat de la informació recopilada. A través d'aquest procés, s'ha aconseguit construir una base sòlida de coneixement que sustenta les conclusions i recomanacions presentades en l'informe.

L'informe es divideix en cinc apartats principals. Després de la introducció, s'analitza de manera general els vincles entre la degradació ambiental, la crisi climàtica i les (im)mobilitats humanes. A continuació, es profunditza en el context sociopolític, migratori i econòmic i productiu del Senegal. En el següent apartat s'aborden els principals reptes ambientals i climàtics del Senegal i la seva relació amb les mobilitats humanes. En el cinquè apartat es posa el focus en els avanços polítics i normatius al Senegal, així com en les resistències de la població jove del país. Finalment, a l'apartat de les conclusions es recullen les principals idees de l'informe.

Aquest informe forma part del projecte “Migracions ambientals, comunitats expulsades i resistències en comú”, liderat per Ecologistes en Acció de Catalunya i Entrepobles, i finançat per l'Ajuntament de Barcelona.

2 “Mobilitat humana” és un terme genèric que abasta totes les diferents formes de moviment de persones (OIM, 2019a).

2. Degradació ambiental, crisi climàtica i (im)mobilitat humana: conceptes, xifres i responsabilitats

Imatge:

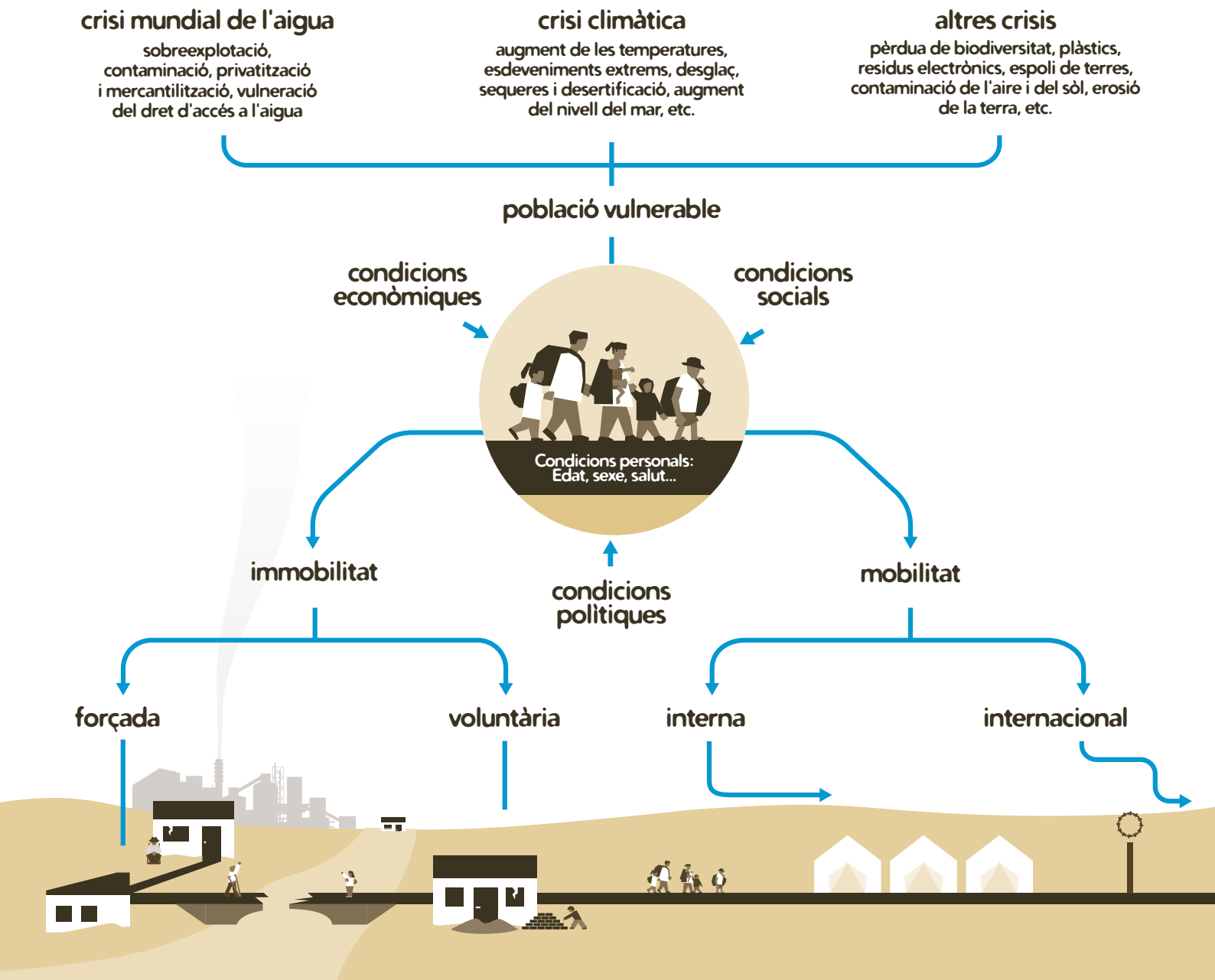
Barques de pesca barades
a la platja de Mbour.



Alguns dels factors que impulsen la mobilitat humana són la desocupació, les crisis sanitàries, els conflictes armats i les persecucions per motius religiosos, polítics o les violències masclistes. Altres factors, cada vegada més rellevants, estan relacionats amb la crisi ambiental global, i inclouen els fenòmens meteorològics extrems i les condicions ambientals hostils. En els últims anys, i encara que no es compta amb xifres específiques, els efectes adversos del

canvi climàtic i de la degradació ambiental estan emergint com a impulsors de la (im)mobilitat humana, cada vegada més rellevants a causa de la seva gravetat (Giacomelli, et al., 2022), amb conseqüències diferenciades per a les persones joves. Mentre que el Sud global rep les pitjors conseqüències, els Estats i empreses del Nord global, que han contribuït enormement, continuen beneficiant-se d'un creixement econòmic desigual, depredador i insostenible.

Figura 2: La complexitat de les migracions ambientals. Font: Duran, Felipe i Vilaseca, 2022.



2.1. Aproximació conceptual

Els impactes de la crisi climàtica³ afecten els ecosistemes i la vida de les persones, però també ho fan la construcció de megaprojectes, les activitats extractives, l'acaparament de terres i dels oceans i els accidents industrials, entre altres. De manera general, pot entendre's que aquests fenòmens generen degradació ambiental, que és la deterioració del medi ambient mitjançant l'esgotament de béns naturals com l'aire, l'aigua i el sòl, la destrucció i contaminació dels ecosistemes i l'extinció de la vida silvestre.

La degradació ambiental també es defineix com a qualsevol canvi o alteració del medi ambient percebut com a nociu o indesitjable (ESCWA, s.d.) i pot ser causat pels impactes de la crisi climàtica, però també per altres motius no relacionats amb aquesta directament, com l'acaparament de pesca, l'ús de pesticides contaminants per part de les agroindústries, la contaminació de l'aigua per les activitats mineres, o l'expulsió d'un territori per la construcció d'una represa hidroelèctrica. També cal remarcar que darrere de la degradació ambiental i del canvi climàtic, hi són les activitats humanes, especialment del Nord global, que són les responsables d'aquests impactes.

Els impactes de la degradació ambiental i del canvi climàtic incrementen la vulnerabilitat de les poblacions i, juntament amb una combinació de factors socials, polítics, econòmics, ambientals i demogràfics, determinen la decisió de les persones de traslladar-se o romandre en un lloc particular (Figura 2). En determinats contextos, migrar pot ser l'única opció per a sobreviure davant un fenomen meteorològic determinat, la contaminació de l'entorn o la construcció d'un megaprojecte, mentre que en uns

altres pot resultar una estratègia a més llarg termini per a fer front a fenòmens més progressius.

Així, la (im)mobilitat humana es desencadena per factors complexos que varien segons escales espacials i temporals i que també depenen de les característiques de les persones afectades (edat, gènere, salut, etc.) (Government Office for Science, 2011). En definitiva, la mobilitat humana està impulsada per la interacció de múltiples factors, com els ambientals i els climàtics, que no poden aïllar-se els uns dels altres i depèn de les condicions externes però també de les condicions particulars de les persones. Aquestes mobilitats induïdes pels factors ambientals i climàtics poden ser internes (la majoria) o internacionals, individuals o col·lectives, temporals o permanents (OIM, 2019a).

La (im)mobilitat humana relacionada amb els impactes de la crisi ambiental global pot tenir profundes conseqüències per a les poblacions, ja que pot perpetuar els cicles de pobresa, intensificar l'escassetat d'aliments i d'aigua i amplificar les desigualtats socioeconòmiques existents, incloent-hi les de gènere.

Com s'ha comentat, no totes les persones viuen les (im)mobilitats per motius ambientals i climàtics de la mateixa manera, ja que els recursos per fer front a aquestes situacions varien àmpliament, depenent del nivell d'ingressos, estalvis, educació, mitjans de vida, salut, gènere i molts altres factors. Les dones, en particular, les racialitzades, en situació de precarietat econòmica o pertinents a pobles indígenes, entre altres factors, es veuen especialment afectades (Felipe, 2019b; Blecker et al., 2021; Serraglio, D.A., 2024). De manera similar, l'accés als recursos per a poder migrar tendeix a distribuir-se de manera desigual dins i entre comunitats i societats, ja que traslladar-se pot requerir molt de capital i

³ Per crisi o emergència climàtica s'entén "situació de crisi climàtica greu a escala mundial que requereix l'adopció de mesures concretes i immediates de mitigació del canvi climàtic i també d'adaptació al canvi climàtic" (Termcat, 2020). El concepte de canvi climàtic es defineix al Conveni marc de les Nacions Unides sobre el canvi climàtic (1992) com "canvi de clima atribuït directament o indirectament a l'activitat humana que altera la composició de l'atmosfera mundial i que se suma a la variabilitat natural del clima observada durant períodes de temps comparables".

recursos diversos, com mitjans financers i connexions socials (Amakrane et al., 2023).

Un dels factors que determina la vulnerabilitat de les persones a l'hora de fer front a les (im)mobilitats relacionades amb la degradació ambiental i el canvi climàtic és l'edat. Les lliçons de les investigacions sobre migració laboral suggereixen que les persones joves, sovint en el grup d'edat de 15-30 anys, són més propenses a migrar a la recerca de millors mitjans de vida⁴. Així, el canvi climàtic està compromentent els mitjans de vida d'aquest sector de població als països i regions més dependents de l'agricultura, ja que està reduint tant la qualitat com la quantitat de terra disponible per a l'agricultura, donant lloc a menys fonts de subsistència per les persones joves agricultores. Atès que les persones joves solen tenir menors responsabilitats familiars i socials, són alhora més propenses a migrar a la recerca de millors mitjans de subsistència. A més, la població més jove generalment té millor informació i educació en comparació amb les generacions anteriors, augmentant la probabilitat de migració impulsada pel clima des del continent africà (Bezu, et al., 2020).

Si bé en aquest informe s'analitzen les mobilitats, cal remarcar que cada vegada hi ha més evidències que la crisi climàtica i els impactes de la degradació ambiental també redueixen la capacitat de migrar de les poblacions en situació de major vulnerabilitat, per això es fa referència a les (im)mobilitats. Per exemple, l'estudi de Beneviste et al. (2022) conclou que el canvi climàtic pot donar lloc a una reducció de la mobilitat internacional per a les poblacions amb els nivells d'ingressos més baixos a Àfrica sudsahariana, el nord d'Àfrica i l'antiga Unió Soviètica fins a un 10% per a 2100. Això podria augmentar fins a un 35% en escenaris més pessimistes.

Les persones que es troben més marginalitzades econòmica, política, ambiental i socialment són les qui s'enfronten a les pitjors conseqüències del canvi climàtic i de la degradació ambiental, alhora són les qui els és més complicat migrar. Això es deu a múltiples motius, com que sovint compten amb menys recursos econòmics i tecnologies, un limitat accés a la informació, barreres en la participació de la presa de decisions, resideixen en les zones més contaminades o amb major risc, etc. Aquestes situacions d'immobilitat també presenten grans complexitats (Schewel, 2019). De fet, les decisions respecte migrar o no fer-ho també estan influenciades per factors demogràfics, econòmics, ambientals, polítics i socials, així com per característiques internes de la llar i les aspiracions individuals i col·lectives, entre altres.

En general, les llars amb més recursos econòmics i millor connectades solen tenir més probabilitats de migrar que les seves contraparts en situació de pobresa (Kaczan i Orgill-Meyer, 2020) i és possible que les i els que corren majors riscos climàtics i altres pressions, no puguin fer-ho (Gray, 2016; Cundill et al., 2021). D'altra banda, algunes persones no volen traslladar-se malgrat conèixer els riscos als quals s'enfronten. Aquestes són les immobilitats voluntàries. L'últim informe d'avaluació de l'IPCC destaca la immobilitat involuntària com un risc climàtic clau representatiu (Pörtner et al. 2022). Especialment en escenaris climàtics d'altas emissions i baix desenvolupament, augmentarà el nombre de poblacions immòbils involuntàriament altament exposades a un risc creixent, la qual cosa pot exacerbar les vulnerabilitats i desigualtats pre-existents (Bergmann i Martin, 2023).

4 Al Gran Chaco Americà, per exemple, les persones joves s'enfronten a una sèrie de desafiaments multifacètics que abasten àrees crítiques com l'accés a la salut, l'educació i serveis bàsics de qualitat. A més, es veuen afectades per desafiaments socioculturals, ambientals i econòmics que impacten el seu benestar i oportunitats de desenvolupament. Entre els obstacles més notables per la joventut chaqueña es troben les addiccions, la falta d'oportunitats educatives i laborals, la falta de perspectives de futur i la marginació. Les oportunitats laborals, sobretot en l'agricultura i ramaderia, i l'accés a serveis essencials, com l'aigua, s'estan veient greument afectats per la crisi climàtica en aquesta regió (Felipe, Gini i Lauda-Rodríguez, 2024).

2.2. Les xifres de desplaçaments per desastres

Com s'ha comentat prèviament, la (im)mobilitat humana en context de canvi climàtic i degradació ambiental és un fenomen multicausal, amb múltiples factors que es creuen per a influir en la decisió de migrar. Per aquesta raó (i per la manca de voluntat política), és difícil estimar el nombre de persones en moviment a causa dels impactes del canvi climàtic i de la degradació ambiental, incloses les persones joves. A més, en relació amb les projeccions futures, les xifres alarmistes poden resultar contraproduents, ja que encara que poden servir per visibilitzar aquestes realitats, també poden comportar efectes perversos. Les xifres alarmistes s'utilitzen des de certes esferes polítiques com un argument per justificar polítiques migratòries i d'asil cada vegada més restrictives o per a encoratjar discursos populistes basats en la por per arribades massives de persones (Boas et al., 2019; Felipe, 2022).

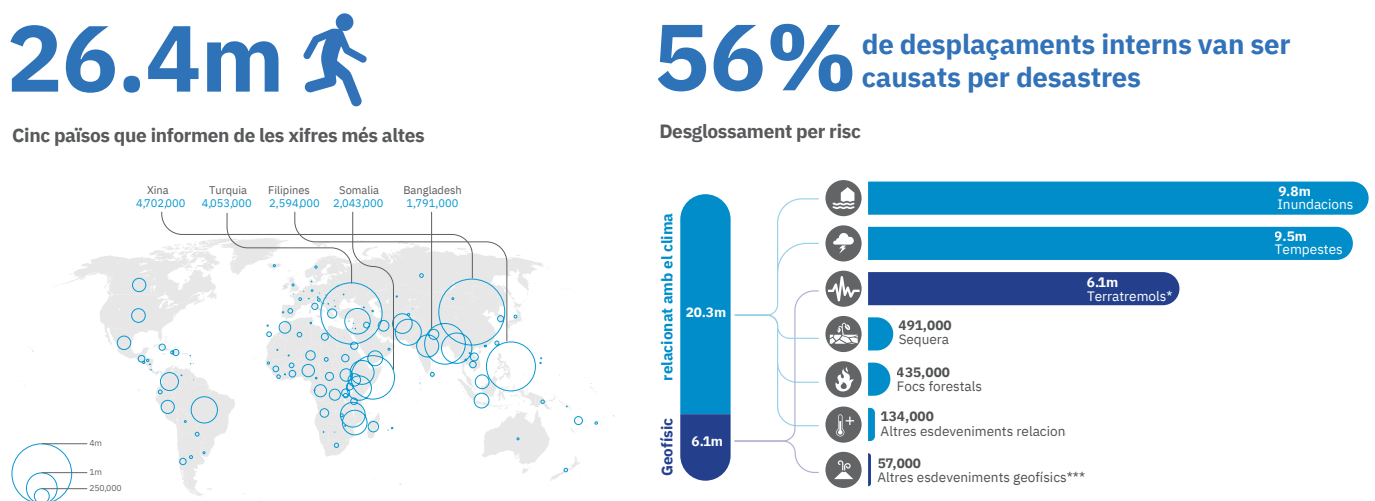
En l'actualitat no es compta amb evidència científica sobre el nombre total d'aquests trasllats ni de quantes persones es troben en situació d'immo-

bilitat, però, en el cas concret dels desplaçaments interns⁵ relacionats específicament amb desastres, el Centre per al Monitoratge del Desplaçament Intern (IDMC, per les seves inicials en anglès) ha documentat que el 2023 els desastres van ocasionar 26,4 milions de desplaçaments interns relacionats amb aquests fenòmens (Figura 3). La majoria d'aquests desplaçaments estan vinculats amb fenòmens meteorològics (76,9%). D'aquests, el 47,6% va ser induït per inundacions i el 46,1% per tempestes (IDMC, 2024a).

En el continent africà, els conflictes i la violència són els principals desencadenants del desplaçament intern, que representava 32,5 milions de persones desplaçades internes a finals del 2023. El nombre de desplaçaments per desastres també ha augmentat ràpidament a través del continent, gairebé sis vegades en els últims 15 anys. Les inundacions van causar més de tres quartes parts dels moviments i, on hi ha dades disponibles, hi ha evidències que la sequera és cada vegada més rellevant com a impulsora de desplaçaments interns (IDMC, 2024b).

En aquest continent, moltes persones han estat desplaçades repetidament i/o per períodes prolongats de temps. Els conflictes, la violència i els

Figura 3. Desplaçaments interns relacionats amb desastres l'any 2023. Font: IDMC, 2024a.



⁵ Per desplaçament intern s'entén la situació d'aquelles persones o grups de persones que s'han vist forçades o obligades a escapar o fugir de la seva llar o del seu lloc de residència habitual, en particular com a resultat dels efectes d'un conflicte armat, de situacions de violència generalitzada, de violacions dels drets humans o de catàstrofes naturals o provocades per l'ésser humà, o bé per a evitar aquests efectes, i que no han travessat una frontera estatal internacionalment reconeguda (OIM, 2019a).

desastres sovint se superposen o es repeteixen, impulsant crisis de desplaçament complexes. Aquestes situacions se sumen a nivells baixos de desenvolupament socioeconòmic, inseguretat alimentària i altres reptes, posant les persones desplaçades internes en un cicle de vulnerabilitat i risc de desplaçament (IDMC, 2024b).

El nombre de desplaçaments interns desencadenats per desastres s'ha multiplicat gairebé per sis a tot el continent africà en els últims 15 anys, passant d'1,1 milions el 2009 a 6,3 milions el 2023 (Figura 4). La major disponibilitat de dades explica en part l'augment, però el creixent nombre de persones exposades i en situació de vulnerabilitat als riscos també és un factor significatiu (IDMC, 2024b).

A l'Àfrica occidental, en particular, es van registrar al voltant de 24,3 milions de desplaçaments interns entre 2009 i 2023. Les inundacions, en específic, van desencadenar 12,7 milions de moviments. Nigèria va registrar la xifra més alta amb 8,7 milions, tres quartes parts dels quals es van associar amb dues temporades de pluges greus el 2012 i el 2022, convertint-se en els majors esdeveniments de desplaçament per desastres a l'Àfrica en els últims quinze anys. No obstant això, encara es mantenen

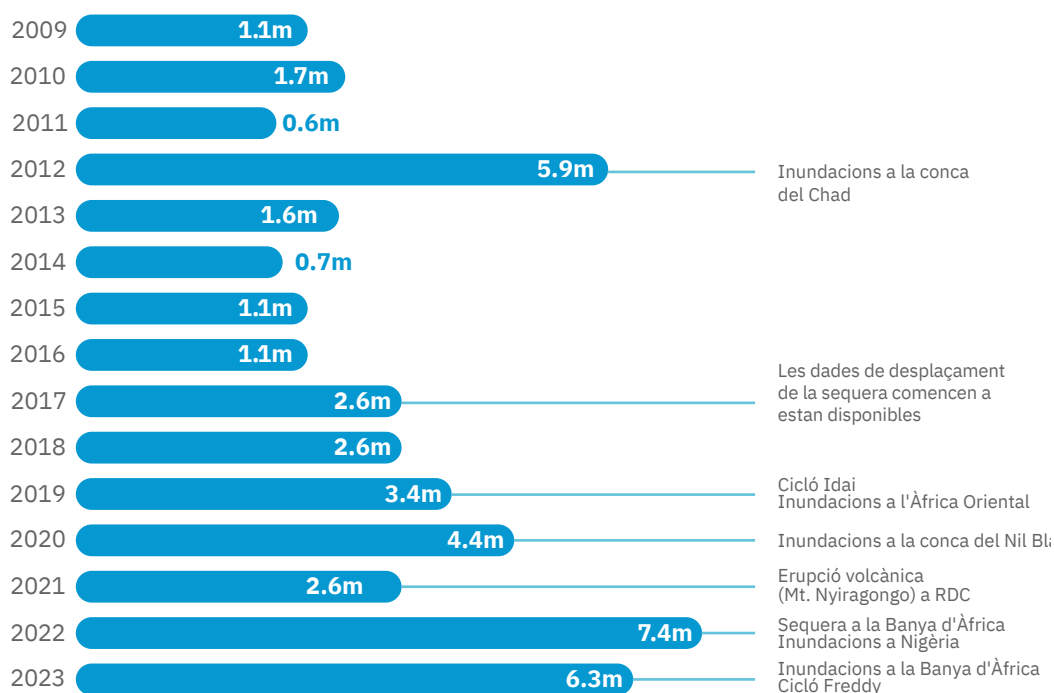
molts buits en dades sobre el desplaçament per desastres en aquesta regió, cosa que fa que les xifres siguin conservadores (IDMC, 2024b).

En la línia de l'esmentat, al voltant del 99% dels desplaçaments per desastres de l'Àfrica occidental entre 2009 i 2023 s'han desencadenat per inundacions, especialment durant la temporada de pluges, que s'estén des de juny a setembre. Els desplaçaments per desastres s'han produït en context d'un ràpid creixement de població, d'expansió urbana informal i de planificació inadequada a les ciutats al llarg de les principals conques hidrogràfiques, augmentant la vulnerabilitat i l'exposició de les persones a les inundacions. Els últims estudis d'Atribució Meteorològica Mundial van trobar que l'augment de les temperatures reduïa el període de retorn de les estacions de pluges greus en algunes d'aquestes zones, incloses les conques del llac Txad i del riu Níger (IDMC, 2024b).

En general, no es compta amb dades sobre el número de desplaçaments interns relacionats amb desastres de persones joves, els nens i nenes desplaçats per fenòmens meteorològics han estat, fins a la data, invisibles des del punt de vista estadístic. Les dades existents sobre des-

Figura 4. Desplaçaments interns per desastres a l'Àfrica (2009-2023). Font: IDMC, 2024b.

Desplaçaments interns per desastres a l'Àfrica (2009-2023)



plaçaments en molt poques ocasions es troben desglossades per edat, i en aquells contextos en què els fenòmens meteorològics extrems es produeixen al mateix temps que una ràpida urbanització, un conflicte o una situació de fragilitat, és encara més probable que la situació dels nens i nenes desplaçats passi desapercibuda. La falta de dades dificulta la tasca d'identificar als nens i nenes que corren els majors riscos i d'ajudar-los a recuperar-se, prosperar i adquirir la resiliència que necessiten enfront dels problemes futurs relacionats amb el clima (UNICEF, 2023).

2.3. Les responsabilitats del Nord global

En remuntar-nos a les arrels històriques de les desigualtats globals que impulsen les (im)mobilitats humanes, es pot observar que des del període del colonialisme fins al present, l'apropiació del Nord global dels recursos naturals del Sud -així com de la capacitat atmosfèrica per a absorbir els resultats del metabolisme industrial- amb la finalitat d'impulsar la seva expansió econòmica, ha generat serioses conseqüències econòmiques i ambientals pel Sud global (González, 2015).

Només pel que fa a la crisi climàtica, els països i regions del Nord global són responsables de més del 90% del col·lapse climàtic (Hickel, 2020). Catalunya, com a part del Nord global, té una important responsabilitat històrica en aquesta crisi. L'any 2022, va ser la segona comunitat autònoma en el conjunt de l'Estat espanyol amb majors emissions netes de gasos amb efecte d'hivernacle (GEH), amb 35.000 Kt CO₂ eq (MITERD, 2024).

En relació amb 1990, al 2022 les emissions han augmentat un 4%, en lloc de reduir-se (OCCC, 2024). Barcelona, en concret, és la província amb majors emissions de GEI de Catalunya. El 2022 es van emetre 21,9 Mt CO₂ eq (emissions netes), la qual cosa suposa un augment del 4,6% en relació amb 1990 (OCCC, 2024). A més de les emissions d'aquests gasos, Barcelona també té una important petjada ecològica que travessa les seves fronteres⁶.

Les emissions per persona a l'any també són enormement desiguals entre regions i països. Una persona a Catalunya emet aproximadament 5,6 tones a l'any de GEH (OCCC, 2024), mentre que de mitjana als països de la Unió Africana, una persona emet 2,2 tones a l'any (PNUMA, 2024). Així, a l'Àfrica, tot i ser un dels continents que menys contribueix a les emissions de GEH que causen la crisi climàtica, ja s'estan experimentant grans pèrdues i danys generalitzats atribuïbles al canvi climàtic, incloent-hi una gran pèrdua de biodiversitat, escassetat d'aigua, una reducció de la producció d'aliments i, fins i tot, pèrdua de vides humanes (Trisos et al., 2022; Amakrane, et al., 2023), com s'ha comentat prèviament.

Les responsabilitats ambientals i climàtiques del Nord global no recauen només en els Estats, de fet “des de la colonització fins a l'actualitat, el continent ha sigut saquejat per les potències mundials, especialment per la Unió Europea, els seus Estats membres i les empreses que operen” (Felipe i Pujolràs, 2023, p.7). Tal com s'analitza més endavant en el present informe quan es detallen els reptes ambientals al Senegal, les empreses multinacionals també estan provocant, directament i indirectament, moviments de població a diferents indrets del país.

6 Per a més informació, veure els mapes sobre els impactes ambientals globals de Barcelona, per exemple sobre els impactes ambientals en general (www.lafede.cat/ca/quins-impactes-ambientals-genera-barcelona-al-mon/); la roba (https://lacoordi.cat/wp-content/uploads/2024/09/Mapa-TeI%C2%80xtil-Bcn-XXSS-2023.11.24_impactes-1.png) i la moda (<https://www.lafede.cat/ca/mapa-impactes-ambientals-i-socials-del-consum-de-moda-i-textil-de-barcelona/>); i la transició verda (<https://www.lafede.cat/es/mapa-impacte-transicio-verda-i-digital-de-barcelona/>).

Així, cal mencionar la responsabilitat de les empreses conegudes com “*carbon majors*”⁷. Un gran percentatge d’aquestes empreses estan domiciliades o constituïdes en la jurisdicció dels Estats membres de la Unió Europea, o bé, en la jurisdicció d’altres Estats de l’àmbit europeu. Alguns exemples d’aquestes empreses són: BP (Regne Unit), Shell (Regne Unit), Total (França), Eni (Itàlia), RWE (Alemanya), Rio Tinto (Regne Unit), Glencore (Suïssa) i Repsol (Espanya) (CM, 2024).

Algunes de les empreses més contaminants tenen la seva empresa matriu a l’Estat espanyol i a Catalunya. De fet, només al Senegal, hi ha unes 60 empreses espanyoles registrades en l’Oficina Comercial com a filials d’empreses espanyoles. Aquestes entitats treballen en els sectors amb importants impactes ambientals i climàtics, com l’agricultura, pesca, construcció d’habitatge, distribució, energia, enginyeria, mineria, infraestructures, transport aeri i marítim i turisme. L’any 2020 els principals capítols aranzularis importats a Espanya des del Senegal van ser peixos, crustacis i mol·luscs (50%); minerals, escòries i cendres (22,7%); fruites (15%); i ploma i plomissol (3,8%) (Ministerio de Asuntos Exteriores, UE y Cooperación, 2024).

Entitats, com FIAN i Ecologistes en Acció han denunciat que l’extracció de minerals al Senegal occidental per part d’empreses franceses i espanyoles està destruint la salut i els mitjans de vida de les comunitats agrícoles locals (Ecologistas en Acción, 2022; Hategekimana i Backes, 2024). D’igual manera, altres entitats, com la Fundació Espigoladors, han visibilitzat els impactes socials i ambientals de les pèrdues i el desaprofament alimentari durant la producció i distribució al Senegal de cultius per a l’exportació a països del Nord global, així com al-

tres vulneracions de drets i l’alt cost ecològic per als països del Sud global que comporta el sistema alimentari imperant (Legatelois, 2023).

7 Són les empreses, públiques o privades, que major quantitat de diòxid de carboni i metà han emès a l’atmosfera històricament. Aquesta categoria pot incloure diverses fases de la cadena d’emissió de GEI, és a dir, des dels productors de combustibles fòssils, fins al sector elèctric que els crema per a brindar els seus serveis, i les grans companyies d’automòbils els productes dels quals són responsables d’emissions a gran escala (Heede, 2019).

3.

El context senegalès

Imatge:
Mina d'or artesanal
a Kédougou.



El Senegal, el nom oficial del qual és República del Senegal, es localitza a la costa d'Àfrica occidental. Limita amb Mauritània, amb Mali, Guinea i Guinea Bissau, Gàmbia i l'oceà atlàntic en l'oest. Es tracta d'un país destacat per la seva rica diversitat cultural i relativa estabilitat política en el context d'Àfrica Occidental. El francès i el wòlof són els idiomes oficials. La població l'any 2023 era aproximadament de 18,3 milions de persones amb una mitjana d'edat molt jove, de dinou anys (Govern d'Espanya, 2024). Un quart de la població habita a la regió de Dakar, que representa un 0,3% del territori nacional (Banc Mundial, 2024).

El país ofereix una impressionant bellesa natural, de fet, el patrimoni natural senegalès és d'una importància singular. Els parcs nacionals de la Langue de Barbàrie i Djoujd, són claus per als ocells migradors en les seves rutes estacionals. Al sud de Dakar, el Delta del Sine-Saloum és un espectacle de manglars i ocells com els corbs de mar, els pelicans i els flamencs. En el Niokolo Koba encara és possible contemplar antílops, búfals, facoquers, lleopards, gaseles i cocodrils. En la Reserva Natural de Dindefelo es poden veure els últims ximpanzés salvatges del país (Naranjo, 2019).

Es tracta, també, d'un país amb un context actual complex i una important història migratòria, com s'analitza a continuació.

3.1. La situació sociopolítica actual

El Senegal és un país divers amb una història complexa. Primer sota la influència de l'Imperi de Ghana i després formant part de l'Imperi de Mali, diferents regnes van conviure en el seu sòl com els de Tekrur, Waalo, Kayor, Baol, Sine i Saloum. Molts d'ells es van unir creant l'Imperi Djolof, que

va conèixer l'arribada dels europeus. portuguesos, holandesos i britànics van competir entre si per assentar-se en una zona privilegiada per la lamentable tasca del comerç de persones esclaves. Finalment, va ser França qui al segle XVII es va instal·lar en les anomenades quatre comunes (Gorée, Saint Louis, Dakar i Rufisque), base de l'estat senegalès modern. Durant el segle XIX i principis del XX, coincidint amb l'extensió del poder francès a tot el territori, van sorgir prominents figures que es van enfrontar a la colonització com Alboury Ndiaye, Aline Sitoé Diatta, o el líder religiós Cheikh Amadou Vamba. L'any 1960 va obtenir la independència (Naranjo, 2019).

En l'actualitat, el Senegal és un estat sobirà la forma de govern del qual és la república semipresidencialista. El 24 de març de 2024 es van celebrar les eleccions presidencials més recents al país. Els comicis van donar una ajustada victòria al líder de l'oposició Siomaye Faye, del partit *Patriotes Africains du Sénégal pour le Travail, l'Éthique et la Fraternité* (PASTEF). Els resultats van impedir la revàlida del partit *Alliance pour la République* (APR) com a partit presidencial després de dues legislatures consecutives i van posar fi a les temptatives del fins ara president Macky Sall d'aconseguir el seu tercer mandat consecutiu, fins i tot contravenint els límits constitucionals que així ho prohibeixen.

El context polític i social de les eleccions va estar precedit per mesos de controvèrsies al voltant de l'empresonament de Ousmane Sonko, exlíder del PASTEF, qui va ser el principal opositor de Sall. Sonko va ser empresonat el febrer de 2023 acusat de difamar al llavors ministre de turisme, fet que va desencadenar fortes protestes ciutadanes acusant Sall de persecució política i abús de poder. L'escalada de violència als carrers a causa de la repressió del govern va causar, segons Amnistia Internacional (AI), almenys 23 persones mortes i 390 ferides (Amnistia Internacional, 2023).

El 2024 va escalar de nou la tensió davant la temptativa de posposar les eleccions fins a desembre. Finalment, després de la intervenció del Consell Constitucional senegalès, el govern va fixar com a data el 24 de març (Dione, 2024). Durant les protestes de febrer, AI va denunciar la mort d'almenys tres persones a les mans de les forces de seguretat senegaleses i repetides prohibicions d'accés a mitjans de comunicació i internet (Aybar, 2024). No obstant això, segons els observadors locals de Ètu Jamm⁸ i l'Oficina Regional de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans per a Àfrica Occidental, els comicis de març de 2024 es van desenvolupar sense incidents majors (OHCHR, 2024).

El diumenge 17 de novembre de 2024 van tenir lloc les eleccions legislatives, que van donar una altra vegada la victòria al PASTEF. Ara el seu partit a més de governar té majoria en el Parlament perquè les propostes del seu executiu no siguin bloquejades.

Els esdeveniments violents relatats suposen un entrebanc en la història democràtica del país, coneguda per la seva relativa estabilitat entre els països d'Àfrica Occidental. A diferència dels seus països veïns a la regió com Burkina Faso, Mali o Níger, des de la seva independència en 1960, el Senegal mai ha sofert cops d'estat ni guerres civils. El seu historial polític recull més de deu eleccions presidencials i parlamentàries, un ampli ventall d'instruments a favor dels drets humans i un congrés parlamentari representatiu. De fet, el decret de Sall implicava que per primera vegada des de la independència es postergarien les eleccions presidencials (Aybar, 2024). Malgrat això, aquests més de seixanta anys de democràcia no han estat lliures de polèmiques electorals, protestes als carrers i abusos de poder i violència contra civils, periodistes crítics amb el govern i opositors polítics (IEMED, 2007).

Les esmentades protestes i repressions civils recents han tingut lloc majorment en la capital i principals ciutats del país. No obstant això, el canviant escenari polític ha afectat el context socioeconòmic senegalès en la totalitat del seu territori, el qual recull realitats demogràfiques i vivències molt diferenciades.

3.2. La mobilitat humana

Àfrica Occidental té una de les taxes més elevades de mobilitat humana en el món a causa d'una llarga història de comerç, pasturatge nòmada, migració durant l'estació seca per diversificar els mitjans de vida, llegats del colonialisme (expropiació laboral de l'interior cap a les plantacions costaneres) i vincles econòmics amb les antigues potències colonials (Rigaud et al., 2021). El Senegal, en particular, ha estat, per una banda, tradicionalment país de destinació de migració internacional, especialment per la ciutadania de la Comunitat Econòmica d'Estats d'Àfrica Occidental i per un altre, ha estat país d'origen (un 4% de la població viu fora del país, la meitat a la Unió Europea) i de trànsit de persones migrants a altres països i continents (CEAR, 2022).

Com s'analitza més endavant amb major detall, a la inestabilitat sociopolítica recent en el país cal sumar el greu impacte en l'ocupació, l'economia i la seguretat alimentària de la regió que han provocat els acords de pesca entre la Unió Europea i Senegal, sumat a la pressió per part d'altres flotes pesqueres internacionals, especialment la xinesa i la turca. Tot això ha provocat que augmenti la voluntat de migrar de moltes persones que, davant la falta de vies legals i segures, han arriscat les seves vides en el desert o en la ruta atlàntica, una de les més mortals del món (CEAR, 2024).

8 Es tracta de la Plataforma de Supervisió de Dones per a aconseguir processos electorals pacífics, anomenada Ètu Jamm, o "Espai de Pau" en Wolof. Ètu Jamm és un grup de supervisió d'eleccions compost per 50 dones senegaleses i organitzacions de dones de la societat civil de tot el continent africà, coordinades per l'ONG Femmes Africa Solidarité (FAS).

En general, el saldo migratori és negatiu: del Senegal marxen més persones de les que arriben. Els països de destinació són diversos, la majoria d'ells, pertanyents a Àfrica Occidental, encara que també a Europa i Amèrica del Sud (CEAR, 2022). En l'actualitat, s'estima que a l'Estat espanyol resideixin 82.593 persones⁹ d'origen Senegalès i 12.642 a Barcelona, la majoria situada en el rang d'edat entre els 16 i els 64 anys (Ministerio de Igualdad, Seguridad Social y Migraciones, s.d.).

A escala global, el nombre de persones sol·licitants d'asil procedents del Senegal a mitjans de 2024 ascendia a 38.771, i el nombre de persones refugiades d'aquest país, a 12.204 (ACNUR, 2024). A l'Estat espanyol, el 2022 es van presentar 1.297 sol·licituds de protecció internacional per part de persones senegaleses, el 85,6% per part d'homes i un 81,2% per part de persones joves d'entre 18 i 34 anys (OAR, 2023). Aquest numero va pujar a 2.183 sol·licituds el 2023, sent el 94,3% homes i el 81,3% de persones joves (OAR, 2024). Entre gener i novembre de 2024 Senegal va ser el cinquè país en nombre de sol·licituds d'asil presentades, amb un total de 7.379 (Ministerio del Interior, 2024).

D'acord amb la *Comisión Española de Ayuda al Refugiado* (CEAR), sota el lema "*Barça walla barzakh*¹⁰", la migració irregular sovint és vista al Senegal com l'única opció per part de la població jova senegalesa. En general, el perfil migratori d'aquest país està majoritàriament compost per homes joves amb limitades oportunitats professionals. Les dones migren com a estudiants o per reagrupació familiar, però la tendència és que cada vegada més dones decideixen migrar soles, sent dones i nenes les principals víctimes del tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual i/o laboral al Senegal. El desig o necessitat de migrar, juntament amb la falta de vies regulars per a fer-ho afavoreix les xarxes cri-

minals internacionals i locals i provoca la pèrdua de moltes vides en travessies perilloses tant en la mar com en el desert (CEAR, 2022).

D'acord amb l'Organització Internacional per les Migracions (OIM), la ruta d'ultramar des de l'Àfrica occidental i el Marroc fins a les Illes Canàries ha estat utilitzada per milers de persones migrants des d'almenys 1994. La ruta cap a les Illes Canàries és extremadament perillosa a causa, en gran part, de la durada del viatge i la falta de capacitats de cerca i rescat dedicats. El punt d'encreuament més proper al Marroc és aproximadament 95 km, però la gran majoria de sortides en aquesta ruta es produeixen molt més lluny, per exemple des del Senegal - Dakar (aprox. 450 km). Aquests viatges poden significar que les persones que surten des del Senegal es trobin a la mar durant dies o setmanes, i sovint els vaixells no reben prou subministrament d'aliments i aigua per les persones a bord. La durada del viatge, així com el fet que es creu que moltes persones han perdut la vida a causa de la fam o la deshidratació mentre es troben a la mar, significa que les morts documentades en el camí cap a les Illes Canàries és probablement molt inferior al real. D'acord amb la base de dades del projecte "*missing migrants*", en aquesta ruta atlàntica fins a les Illes Canàries s'han registrat almenys 5.109 persones mortes o desaparegudes entre 2014 i 2024 (OIM, 2024).

En relació amb la mobilitat interna en el país, cal destacar que hi ha molta mobilitat de persones entre regions. A finals de 2022, 8.400 persones es van veure obligades a desplaçar-se per causa del conflicte de Casamance, la intensitat del qual ha disminuït considerablement en els últims anys (CEAR, 2024). Tot i que les mobilitats humanes relacionades amb la degradació ambiental i el canvi climàtic al Senegal s'analitzen detalladament al següent apartat, les dades també mostren que s'estan produint

9 Amb documentació en vigor a desembre de 2023.

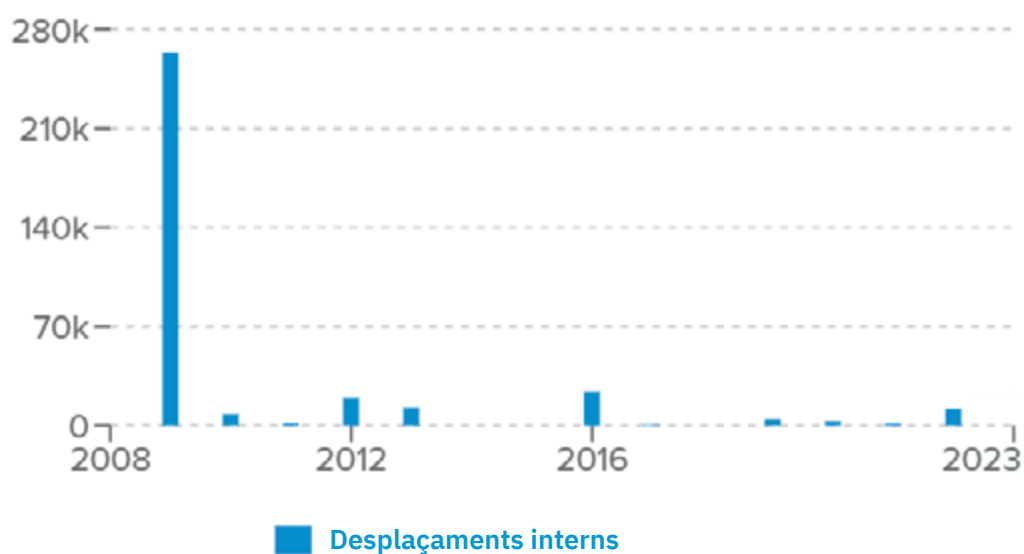
10 Barça (en referència al F.C. Barcelona) com a epítom del que representa Europa; i barzakh, paraula en wolof que ve a significar el que hi ha després de la mort, el més enllà. Una traducció lliure i simple podria ser "migració o mort" (CEAR, 2022).

moviments interns de població a causa de l'em-
pitjorament de les condicions ambientals. Entre
2008 i 2023 van tenir lloc 353.000 desplaçaments

interns relacionats amb desastres al Senegal, la
majoria van tenir lloc el 2009 i estaven relacionats
amb les inundacions (Figura 5) (IDMC, 2025).

Figura 5: Desplaçaments interns al Senegal (2008-2023). Font: IDMC, 2025.

353.000
Desplaçaments interns (2008 - 2023)



16
Desastres naturals (2008 - 2023)



3.3. El context econòmic i productiu

Segons l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura (FAO, per les seves inicials en anglès) l'economia del país ha estat en constant creixement en els últims anys (FAO, 2024a). No obstant això, la pobresa al Senegal continua prevalent en les zones rurals, on resideix aproximadament el 60% de la població, amb una taxa de pobresa del 57,3% (FIDA, 2024). L'altre 40% de la població resideix en àrees urbanes, on la majoria viu en suburbis urbans de ràpid creixement (FAO, 2024a). El ràpid creixement demogràfic suposa un desafiament: almenys un 20% de les persones joves estan desocupades (FIDA, 2024).

La mineria, l'agricultura i la pesca són les principals activitats econòmiques al Senegal (FIDA, 2024). De fet, les principals exportacions del Senegal són: petroli (15% de les exportacions totals), fosfat (13%), or (13%) i peix (10%) (Trading Economics, 2024).

3.3.1. La mineria

Les indústries extractives representaven l'any 2022 el 4,5% del total del producte interior brut (PIB) del Senegal, un 6,85% dels ingressos de l'Estat, i el 32,16% de les exportacions, però només contribuïen al 0,17% de l'ocupació del país (EITI, 2022). Les dades reflecteixen la dissonància que envolta el sector miner senegalès, ja que mentre la mineria es mostra com un sector rellevant en les relacions de comerç exterior del país, els beneficis que proporciona a escala interna no són equiparables en termes econòmics. Aquest decalatge sumat als greus impactes ambientals i socials de les activitats extractives al territori fan de la mineria un sector en conflicte entre la societat senegalesa (Prause, 2016 i 2019; Falcão, 2021; Tambol, et al., 2023), com s'analitza als següents apartats.

Les polítiques i legislacions promogudes per part de l'antic president senegalès l'Abdoulaye Wade¹¹ amb l'aprovació del Codi Miner de 2003, a les quals va donar continuïtat Macky Sall amb el Nou Codi Miner de l'any 2016 i el Nou Codi del Petroli de 2019 van reforçar la centralitat de l'Estat en detriment dels territoris locals pel que fa a la gestió dels béns naturals, alhora que establien règims facilitadors per la inversió estrangera (Falcão, 2021). A la llarga, s'ha demostrat que aquesta ona de nova legislació minera als països de l'Àfrica occidental va ser dissenyada explícitament per atraure capital estranger cap al sector miner de la regió, oferint grans beneficis i incentius als inversors, com ara exempcions fiscals i pagaments a la baixa pels beneficis obtinguts (Prause, 2016; Tambol, et al., 2023).

Entre els materials més importants per la indústria extractiva del país es troben l'or, els fosfats i el zircó. En relació amb l'or, a partir de la primera dècada dels anys 2000, aquest sector extractiu a l'Àfrica occidental va experimentar un creixement pronunciat conduït per la pujada del preu de l'or, però també la liberalització del sector miner facilitada pel Banc Mundial i per les polítiques senegaleses.

En el context de liberalització progressiva del sector miner, l'any 2009 iniciava la primera gran indústria extractiva d'or del Senegal a Sabodala, a la regió de Kédougou, per part de la transnacional canadenca Teranga Gold Corporation. Avui en dia, gairebé la totalitat del seu territori està cobert per llicències extractives d'or, sent aquesta la indústria extractiva més lucrativa del país amb uns beneficis de 590 milions d'euros l'any 2020. Tanmateix, s'estima que prop 90% de l'or extret es destina a l'exportació (Gerth-Niculescu i Simoncelli, 2024).

Per la seva banda, la mineria del fosfat a gran escala es va consolidar al país dècades abans que arribés l'explotació intensiva de l'or senegalès, vora la dècada dels '70 (Martínez, 2019). Així, l'interès pels

11 Va exercir com tercer president del Senegal des de 2000 fins a 2012 com líder del Partit Democràtic Senegalès.

fosfats rau en el seu ús com a component essencial per a la creació de fertilitzants a escala mundial (Danielewitz, 2019). Més del 85% del fosfat extret al món s'empra per a fer fertilitzants destinats a l'alimentació, sigui conreu o ramaderia (U.S. Geological Survey, 2015).

En termes de distribució de la riquesa, l'or i els fosfats reproduïen patrons similars. Mentre que el Senegal és un dels principals extractors mundials de fosfats i derivats, amb una extracció anual de 2,6 tones en conjunt (EITI, 2022), i els ingressos associats ascendeixen a gairebé 950 milions de dòlars l'any 2022, els operadors miners van pagar al govern només 13 milions de dòlars aquell any (IGF, 2024).

L'altra indústria extractiva rellevant pel Senegal és la del zircó. Igual que la ilmenita i el rútil, minerals extrets també per la draga, el zircó és un mineral que s'empra principalment en el sector nuclear i automobilístic. La mina del projecte Grande Côte

Opérations (GCO) és, en termes de volum, la major del país, amb més de 40 milions de tones mètriques de material extretes l'any 2021 (Global Data, 2022). Es tracta de l'operació més gran de dragat de sorres minerals costaneres del món i la quarta en termes de producció de zircó (Ecologistes en Acció, 2022; Ollivier, 2023).

El projecte que va començar l'any 2013 a la zona de Diogo, a la regió de Thiès, pretén obrir-se camí per la gran costa senegalesa cap al desert de Lompoul i augmentar encara més la seva producció a la regió de Louga, a més de 20 km cap al nord (Hattegekimana i Backes, 2024). Seguint la tendència de l'or i els fosfats, la participació en els beneficis per al govern senegalès en aquest projecte és només del 10%, mentre que la filial francesa Aermet rep el 90% restant (Ollivier, 2023).

Imatge:

Joves operant una màquina trituradora de terra per al procés de rentat de l'or.



3.3.2. L'agricultura i la pesca

El Senegal fa servir el 60% de la seva força laboral a la producció de cultius alimentaris, dins un sector agrícola que, amb un 26,1% l'any 2022, ocupa el segon lloc en termes d'exportacions totals del país, superat només pel ja comentat sector miner (OEC, 2022). Tanmateix, aquestes dades contrasten amb el fet que el Senegal importa gairebé el 70% de les seves necessitats alimentàries i, l'any 2023 hi havia 5,1 milions de persones exposades a situacions d'inseguretat alimentària severa o moderada (FAO, 2024b). En relació amb aquestes dades, s'estima que es consumeix només el 65% dels 3,8 milions d'hectàrees de terres cultivables del país, i no s'arriba a utilitzar el 30% de les terres de regadiu, sent les petites explotacions de subsistència amb cultius de secà les més comunes (FIDA, 2024).

Segons la FAO, la baixa producció agrícola, la limitada capacitat de l'economia per a crear ocupacions sostenibles i la insuficient assignació de recursos per als serveis socials contribueixen a la pobresa. Si bé els sectors de l'agricultura, la ramaderia i la pesca contribueixen a la seguretat alimentària i nutricional, aquests sectors són vulnerables a diversos impactes relacionats amb el canvi climàtic, com la sequera, la invasió de llagostes, les inundacions, l'augment del nivell de la mar, l'erosió costanera i les epidèmies sanitàries relacionades, així com els incendis forestals (FAO, 2024a).

Alhora, cal tenir en compte que el model d'explotacions agrícoles i ramaderes més estès a tot el territori senegalès continuen sent el de les petites explotacions familiars de supervivència (Lalou i Delaunay, 2017; Porcuna-Ferrer, et al., 2024), basades en mètodes convencionals i sostingudes amb mitjans rudimentaris (Pérez, et al., 2019; Kiné, 2024), amb la qual cosa, la seva capacitat d'adaptació a les circumstàncies canviants de la crisi climàtica es veu reduïda.

Els mètodes d'agricultura "convencionals" són aquells que provenen de l'herència rebuda de l'anomenada "revolució verda". Com altres països de l'Àfrica subsahariana, després de la seva independència, al Senegal es va promoure el sector agrícola mitjançant l'ús d'agroquímics (pesticides i fertilitzants químics), el monocultiu i l'ús de llavors "millorades" (Paz con Dignidad, 2021; Kiné, 2024). Plantejat com la solució a la fam a Àfrica, lluny d'això, aquest model va servir per a fer créixer els cultius destinats a les exportacions en detriment dels cultius destinats a alimentar a les comunitats locals, donant lloc a l'agro-extractivisme (Benegiamo, 2020). Al llarg dels anys, la promoció d'aquest model ha generat una dependència endèmica cap a mitjans tècnics aliens als tradicionals, endeutant a famílies i comunitats agricultores, així com una dependència a productes químics, a més, nocius per a la salut de les persones, la terra i altres éssers vius (DyTAES, 2023; Systèmes Alimentaires Résilients, 2020; Ba, 2021; Kiné, 2024).

A més de les dificultats imposades per la crisi climàtica i les implicacions associades a emprar mètodes de producció no sostenibles, les famílies agrícoles senegaleses afronten les conseqüències d'una agroindústria promoguda des del Nord global. En les zones interiors del país més afectades per l'escassetat hídrica el govern ha començat a promoure l'agroecologia local (DyTAES, 2023). Tanmateix, en zones més humides i proliferes com el delta del riu Senegal o la regió de Casamance, fa temps que s'intenta atraure capital estranger per la promoció d'indústria agrària sota la premissa del desenvolupament econòmic (Banc Mundial, 2013, 2017). Sense anar més lluny, l'any 2014, l'expresident Macky Sall en una visita al delta del riu Senegal instava a la població local a brindar a les empreses agrícoles l'oportunitat d'explotar les seves terres de propietat familiar (Diop, 2014). Argumentava que posseir terres durant mil·lennis, sense tenir els mitjans per posar-les a produir de manera efectiva era inútil. Tota una declaració

d'intencions decidida a promoure l'agroindústria indistintament de la implicació de la població resident (Benegiamo, 2020).

Aquestes polítiques, adreçades al productivisme desvinculades de la població local (Benegiamo, 2020), han provocat una alta dependència cap a la inversió de capital estranger, sense assolir un augment sòlit d'aquesta productivitat (Kiné, 2024), alhora que tampoc han resolt els problemes de seguretat alimentària de la població rural (Bottazi et al., 2023).

L'altre impacte ha estat l'acaparament i usurpament de terres (Kiné, 2024). Programes com el *Great Agricultural Offensive for Food and Abundance* (GOANA) focalitzat en assolir l'abastament intern d'arròs del país preveien la possibilitat d'atorgar 1.000 hectàrees a qui tingués els mitjans per a iniciar grans produccions. Això va derivar en una monopolització del sector per part d'elits econòmiques, adjudicacions il·legals de terres i casos de corrupció dins el govern (Mbow, 2017).

D'altra banda, la Llei d'*orientation agro-sylvo-pastorale* de 2004, preveia explícitament la modernització del sector agrari i ramader facilitant la inversió estrangera per afavorir l'exportació i deixar enrere la forma de vida tradicional de les comunitats ramaderes i els seus mètodes de subsistència (Benegiamo, 2020). Sota aquest marc normatiu, l'any 2013, la presència al Delta del riu Senegal de projectes de capital estranger dedicats a l'horticultura i biocombustibles cobria 58.000 hectàrees, de les quals només el 35% estaven sent conreades (D'Aquino i Seck, 2013).

En relació amb la pesca, aquesta és un sector fonamental per a l'economia i subsistència dels països costaners africans. Tant és així, que en tot Àfrica són més de dotze milions de persones que viuen directament d'ella, generalment de comunitats amb escassos recursos econòmics (Chan et al., 2019). La gran majoria d'aquestes persones són pescadores artesanals a les quals els ha sortit un dur competidor: les empreses

pesqueres d'origen xinès, taiwanès, japonès i espanyol, entre altres.

La indústria pesquera contribueix gairebé l'1,8% al PIB del país i proporciona més de 600.000 llocs de treball, cosa que la fa de vital importància per a tot el país. Moltes comunitats costaneres depenen de la pesca a petita escala com a únic mitjà de supervivència, però s'està tornant impossible a causa de la pesca il·legal, no regulada i no declarada, una indústria pesquera opaca i les conseqüències de la crisi climàtica (EJF, 2023).

Faye es va alçar en el poder al març promovent el patriotisme econòmic i la renegociació dels contractes d'explotació minera, petroliera i pesquera, i ara pot demostrar als seus votants que pot fer-ho. Un primer exemple és que va decidir no renovar l'acord pesquer amb la Unió Europea, que afecta principalment vaixells espanyols i francesos. L'acord permetia pescar 10.000 tones a l'any de tonyina i 1.750 tones de lluç.

A més, segons un estudi de l'*Environmental Justice Foundation*, hi ha vaixells amb pavelló senegalès que en realitat tenen beneficiaris estrangers, i no són pocs. Representen més de la meitat de tots els vaixells d'arrossegament que pesquen en les costes senegaleses. Els vaixells d'arrossegament han crescut en l'última dècada i un 77% dels pescadors tradicionals enquestats per l'estudi va notar una caiguda en els seus ingressos. Almenys un 29% dels vaixells d'arrossegament amb pavelló senegalès estan vinculats a beneficiaris de la Unió Europea (un 23% a Espanya), un altre 20% a beneficiaris de la Xina i hi ha un 25% restant que l'ONG no va aconseguir identificar la propietat, amagada darrere d'empreses pantalla (EJF, 2023). A la sobrepesca se li ha afegit, a més, altres efectes directes de la crisi climàtica: l'escalfament de l'aigua i l'acidificació dels oceans.

4.

(Im)mobilitats associades a la crisi climàtica i la degradació ambiental del Senegal

Imatge:

Cremes controlades a prop del Parc Nacional de Niokolo Koba.



Per entendre el fenomen de la mobilitat humana relacionada amb la degradació ambiental i el canvi climàtic a l'Àfrica, i al Senegal, en específic, és important reconèixer els estrets vincles entre els factors demogràfics, l'expansió de l'educació terciària, la desocupació juvenil i la migració de persones qualificades (ECA, 2024). Així, a més dels reptes socioeconòmics i migratoris descrits, el Senegal també enfronta diversos impactes ambientals i climàtics que amenacen el benestar de la seva població i que es relacionen amb diferents tipologies de (im)mobilitats. Entre els principals desafiaments es troben els impactes de la mineria, la sobrepesca i la crisi climàtica. Com s'analitza a continuació, aquests fenòmens impacten la vida de les persones, la seva seguretat alimentària i la disponibilitat d'aigua, incidint en les (im)mobilitats al i des del país.

4.1. Mineria de l'or, fòsfat i zircó

Una de les regions del Senegal més afectades per la mineria de l'or és la regió de Kédougou (Figura 5), on aquest metall s'extreia des de fa segles a petita escala i de manera tradicional (Falcão, 2021).

En l'actualitat, la qualitat de l'aigua no només s'ha vist afectada per les tones de material terrós i de fang que les indústries mineres hi aboquen, sinó que estudis recents evidencien la presència en l'aigua d'alts nivells de contaminants químics perillosos per la salut i el medi ambient provinents de la indústria extractiva de l'or, com són el mercuri i el metilmercuri (Niane, et al. 2019; Thiombane, et al., 2023; Munglenga, et al., 2024).

Gran part de la població local de Kédougou ha patit l'espoli de les seves terres, dedicades tradicionalment a l'agricultura i ha vist com el seu entorn es tornava cada cop més degradat (Prause, 2016; Falcão, 2021; Gerth-Niculescu i Simoncelli, 2024).

Figura 5: Regió de Kédougou.



La mineria de l'or en aquesta regió va atraure moltes persones d'altres països i del Senegal, el que va crear múltiples conflictes amb la població locals (OIM, 2019b). A més, algunes comunitats van haver de ser reubicades (Amnistia Internacional, 2014). Per exemple, el 2011, un grup de sis famílies de Dambankhoto van ser reubicades a uns quilòmetres de distància, prop d'un poble anomenat Faloumbo, per donar pas a un estany d'eliminació de residus que va ser construït per Sabodala Gold Operations, una filial de Teranga Gold Corporation. Les famílies van ser traslladades al nou lloc l'abril de 2011. Quan les famílies van arribar al nou indret, es van trobar que les instal·lacions no eren el que se'ls havia promès. L'habitatge proporcionat era inadequat – incloent edificis sense portes en alguns casos. La pèrdua d'accés a la terra va suposar una gran preocupació per la comunitat, ja que depenia de l'agricultura de subsistència i pasturatge, també ho va ser la pèrdua d'accés a les seves fonts d'aigua locals, incloent-hi un rierol proper, que utilitzaven amb finalitats domèstiques i per al reg de cultius. Tot i que l'empresa va solucionar alguns d'aquests problemes, en època seca els pous eren incapços de proporcionar aigua suficient per a sa-

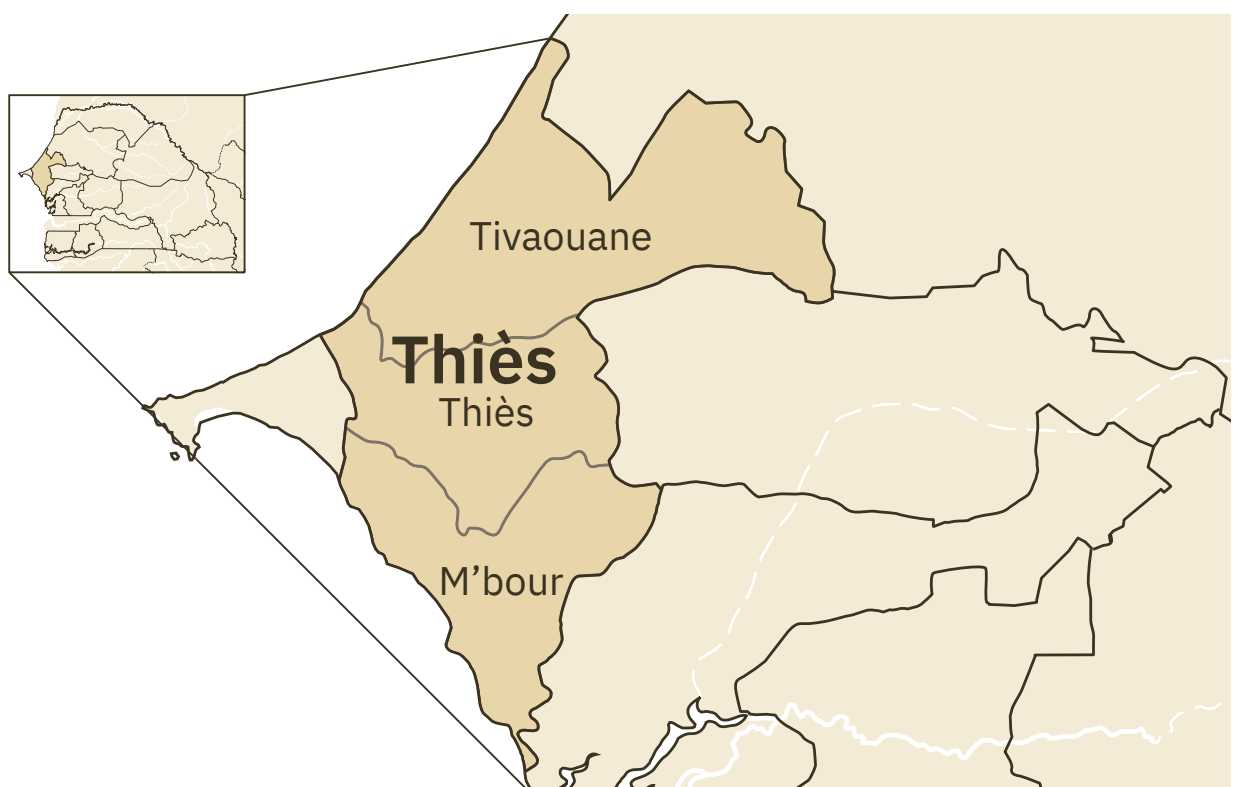
tisfer les necessitats de subsistència de la comunitat (Amnistia Internacional, 2014).

La indústria extractiva de l'or, però, no és l'única que impacta sobre el territori senegalès i la seva població. L'extracció de fosfats també està associada a greus conseqüències ambientals en forma de contaminació del terreny amb químics peril·losos, ús d'ingents quantitats d'aigua i una elevada producció de deixalles (Li, et al., 2024).

Entre les mines de fosfats més rellevants del país es troben la mina de Taïba, situada a la franja costanera entre Dakar i Saint Louis. Aquesta és la segona mina del país en termes de volum d'extracció amb gairebé tres milions de tones mètriques de material. Alhora, la mines de Matam, al nord-est del país, prop de la frontera amb Mauritània, i la mina de Gadde Bissik, a l'interior de la regió de Thiès, ocupen el quart i cinquè lloc respectivament amb prop d'un milió de tones mètriques de material extret (Global Data, 2022).

S'estima que el projecte de Taïba afecta directament 2.500 persones de prop d'una dotzena de localitats en una regió que era prolífera en agricultura

Figura 6: Regió de Thiès.



per la poca profunditat de les seves aigües subterrànies. Avui dia, els conreus no només es veuen compromesos per una greu falta de recursos hídrics a causa de les mines de fosfat, sinó que, a més a més, moltes persones agricultores han vist les seves terres expropiades o contaminades per àcids, pols i restes químiques provinents de les explotacions (EJ Atlas, 2022). La ciutat de Gad Gomène, situada al mig de l'àrea d'extracció de fosfat, va patir el 2014 una fuga d'àcid sulfúric que va contaminar tot el municipi. La població va patir durant setmanes pertorbacions visuals, dolors persistents al pit i mals de cap crònics, així com avortaments i morts neonatals després de l'accident (Danielewitz, 2019).

Així mateix, cal destacar que si bé l'extracció de fosfats està sempre activa en aquesta regió, algunes ciutats, com Darou Khoidoss i Mboro pateixen talls d'energia cada dia. Alhora, poblacions com Gad no estan ni connectades a la xarxa de subministrament elèctric o d'aigua corrent (EJ Atlas, 2022). Abdoul Aziz Diop, coordinador de l'Acord Regional de la Coalició d'Organitzacions de la Societat Civil, afirma que les i els residents de Gad viuen la "paradoxa de l'abundància". Mentre que les plantacions i granges d'arreu del món es nodreixen amb l'ús de fertilitzants, els mitjans de producció d'aquests mateixos fertilitzants i les mines de fosfats estan destruint desenes de pobles i els seus mitjans de subsistència (Danielewitz, 2019). S'estima que des dels seus inicis el projecte de Taïba ha causat vora 5.000 desplaçaments forçats de persones residents de la zona (EJ Atlas, 2022).

Imatge:
Jove treballant en el procés
de rentat artesanal de l'or.



En relació amb l'altra indústria extractiva que afecta enormement el territori senegalès, la del zircó. La mina del projecte Grande Côte Opérations (GCO), citada prèviament, ha generat greus impactes ambientals i socials que causa el projecte. On abans s'hi cultivava, la degradació de les terres i la falta d'aigua avui ja no ho permeten, i les persones que s'hi dedicaven es veuen obligades a migrar cap a les ciutats (Sarr, 2020).

L'informe elaborat per FIAN Internacional, que porta per títol *Extractivisme et dépossessio au Sénégal: Les cas de Koudiadiène, Pambal et Diogo*, recull testimonis de les localitats de Diogo i voltants relatant com la draga de GCO ha vulnerat els drets humans de les comunitats locals des del seu inici, incloent-hi el dret a una alimentació i nutrició adequades, el dret a un medi ambient saludable, net i sostenible, el dret a la salut i el dret a l'aigua. Tot i que la majoria de les comunitats del Senegal rural tenen accés a la terra d'acord amb els drets consuetudinaris tradicionals, en lloc de títols de terres formals, l'informe destaca la manca de reconeixement legal de la pràctica. Això deixa els camperols i camperoles i les comunitats rurals desprotegits quan les autoritats concedeixen concessions mineres a empreses nacionals i estrangeres (Hategekimana i Backes, 2024).

Un sector ampli de la població local, com relata l'alcalde de Diogo l'any 2020, tenia l'esperança que, amb l'arribada del projecte, les seves condicions de vida milloressin, l'atur juvenil minvés i que arribessin només infraestructures i serveis (Sarr, 2020). No obstant això, més de deu anys després, les promeses de treball, hospitals, nous assentaments, electricitat, respecte al medi ambient, restauració i retorn de les terres sostretes, continuen sense complir-se (Ecologistes en Acció, 2022).

D'ençà que va començar el projecte diversos milers de persones han hagut d'abandonar les seves localitats per deixar el lloc a la mina i ser allotjats en "llocs de reubicació". Gent que abans vivia a la vora de l'oceà, als pobles de Foth i Diourmel, avui es troben 20 km endins en petites cases modulars adossades, sovint massa petites per acollir decentment tots els membres de la seva família. En addició, Cheikh Fall, expert ambiental pertanyent al *Collectif de défense des Niayes*, i diverses persones locals, assenyalen casos de migració clandestina entre els joves com a fenomen nou en la regió, "Un home a qui li van prendre els seus camps va passar per Nicaragua per entrar clandestinament als Estats Units", explicava Fall (Pigeaud, 2025).

La majoria dels impactes relatats es reproduïxen de manera similar en els projectes exposats, fet que els fa transversals en la indústria minera a gran escala instal·lada al Senegal (Falcão, 2021). Alhora, aquests fenòmens sovint produeixen un efecte crida de persones treballadores que migren cap a les zones mineeres en cerca de feina, fet que pot tensionar encara més la relació del projecte miner amb la població local sobretot davant de promeses d'ocupació incomplertes. La població d'altres regions del Senegal, però també de Mauritània, Guinea i Mali, que migra cap a la regió de Kédougou per treballar en la indústria de l'or, n'és un exemple (Prause, 2016; Rigaud et al., 2021; Gerth-Niculescu i Simoncelli, 2024).

Aquests conflictes sovint acaben ajuden a la proliferació de màfies de tràfic de persones treballadores transfrontereres i episodis violents directament relacionats amb el control de territoris per part de grups extremistes armats que es financen a partir d'explotacions il·legals, com és el cas de les mines d'or clandestines a Kédougou (Toupane, et al., 2021). Així mateix, aquesta proliferació d'explotacions clandestines al marge porta associada un respecte pels drets de les persones treballadores i el medi ambient encara més difús (Praus, 2016; Gerth-Niculescu i Simoncelli, 2024).

4.2. Sequera i l'agroextractivisme

Una de les tendències en la mobilitat humana del Senegal és el desplaçament des de zones rurals a les ciutats, fonamentalment cap a Dakar, especialment provocada per l'abandó del medi rural i el desplaçament cap a zones urbanes en l'oest. Un dels principals motius d'aquests desplaçaments és l'impacte del canvi climàtic en el medi rural, que es troba cada vegada més afectat. A això s'uneixen les pràctiques agrícoles agressives i altres activitats amb importants impactes ambientals (CEAR, 2022).

Si bé la crisi climàtica ha afectat de manera diferenciada a les regions interiors del país, en totes ha provocat canvis en patrons de precipitacions i reserves hídriques (Wane, 2019; Faye, 2022; Belmin i Vermeire, 2024), així com un augment de la temperatura mitjana (Innocent i Nadarajah, 2023).

Al nord del país, l'any 2009 es van produir episodis de pluges torrencials que van causar inundacions i van obligar a milers de persones a fugir de les seves llars, moltes d'elles sense possibilitat de retorn. Les comunitats van necessitar l'ajuda del govern per reubicar-se en zones més segures. El 2020, les fortes pluges van provocar inundacions en onze regions, resultant en el desplaçament forçat d'unes 3.285 persones als suburbis de Dakar i al departament de Thiès. Alhora, la costa del Senegal ha sofert greus inundacions causades per fortes pujades de marea que, combinades amb la degradació costanera, es converteixen en fenòmens que indueixen també a desplaçaments forçats (Teye i Nikoi, 2022).

D'altra banda, l'interior del Senegal forma part del Sahel i es caracteritza per ser una regió molt seca on l'augment de les temperatures i la disminució de les precipitacions, amb una conseqüent major durada i intensitat dels períodes secs, que estan exacerbant les vulnerabilitats climàtiques i ambientals existents (IDMC, 2022). Aquests impactes ame-

nacen els ingressos de la població i el rendiment dels cultius alimentaris crítics, al mateix temps que augmenten les plagues, les malalties, el cost dels aliments i la malnutrició (USAID, 2023). Aquests fenòmens contribueixen al drenatge de les reserves d'aigua subterrània i dificulten la seva regeneració, esgotant els aqüífers (Faye, 2022).

L'activitat agrícola i ramadera es du a terme principalment en les zones rurals i interiors del Senegal, on resideix el 60% de la població. Les característiques climàtiques, geogràfiques i hídriques diferenciades entre les regions rurals del país, fan que els tipus de cultius i de pasturatges que s'hi practiquen variïn segons la regió (Gagné, 2022). No obstant les particularitats cada zona, però, la vulnerabilitat davant situacions de pobresa s'estén a totes elles, amb una taxa generalitzada del 57,3% (FIDA, 2024). A més, en tractar-se de zones endinsades o properes al Sahel, l'altra amenaça compartida que afronta la població, és l'alta exposició del sector primari als impactes negatius de la crisi climàtica (Bezner et al., 2022; Innocent i Nadarajah, 2023).

Les dificultats per mantenir unes condicions de vida digna a partir de l'agricultura i la ramaderia en aquestes regions, han fet que cada cop més gent busqui alternatives per subsistir (Pérez, Castillo i Ndoffen, 2019). Canviar a altres sectors ocupacionals amb més demanda, com la mineria (Gerth-Niculescu i Simoncelli, 2024), o migrar cap a zones urbanes del país (Lalou i Delaunay, 2017), en són un exemple.

Per exemple, a la regió centre-oest del país, on es troba l'extensa Conca del Cacauet, amb un clima semiàrid, i pluges concentrades entre juny i octubre, l'agricultura depèn molt de les condicions climàtiques (Divecosys, 2017). Abans de l'expansió del cultiu d'aquest llegum instaurat ja en l'època colonial francesa, la regió es caracteritzava per la presència d'extenses sabanes arbòries i nombrosos manglars. Tanmateix, l'Estat senegalès a partir de la dècada de 1960, en resposta a un augment de la població, la necessitat de dendroenergia i de ter-

ra cultivable, va dur a terme una intensa política de tala d'arbres, promoció del monocultiu del cacauet i l'ús de fertilitzants minerals (Belmin i Vermeire, 2024). Aquests canvis han causat una degradació significativa de la fertilitat del sòl (DyTAES, 2023), així com dels recursos forestals, i una major vulnerabilitat al canvi climàtic en una zona cada cop més amenaçada per la desertificació (Diallo, et al., 2022).

D'altra banda, des de la dècada de 1990, la crisi del sector del cacauet provocada, entre d'altres, per un descens en el rendiment dels sòls (Pérez, et al., 2019; Fally, 2023), va portar el govern senegalès a construir nombrosos pous i promoure l'horticultura a les regions centrals del país. Aquesta política de diversificació econòmica i alimentària ha comportat la multiplicació de petits regadius en els marges de les zones habitades (Osmont, 2024). L'ús de l'horticultura ha suposat una millora innegable al voltant de vida de les poblacions rurals senegaleses, en particular de les dones, qui històricament han patit la falta d'ocupació i la pobresa associades a la ruralitat d'una manera més pronunciada i exacerbada a causa de factors com les desigualtats estructurals en l'accés a la terra i als recursos, condicions de feina dignes, o falta de reconeixement del seu treball (Maisonave i Nziengui, 2022). No obstant això, la pràctica d'aquest tipus de correu depèn d'un recurs hídric el futur del qual és més que incert. Hamet Diallo, director de projectes de l'ONG GRET Sénégal, afirma que "en vint-i-cinc anys no hi haurà més aigua per a l'agricultura si continuem així" (Belmin i Vermeire, 2024).

El bombament excessiu d'aigua condueix a una disminució gradual dels nivells freàtics i, en alguns llocs, a la seva salinització, la qual cosa redueix l'accés a l'aigua en les àrees irrigades (Osmont, 2024). Un diagnòstic realitzat per l'organització GRET l'any 2019 va estimar que el consum d'aigua de les poblacions dels municipis de Notto Diobass i Tassette superava en un 593% la recàrrega natural dels aquífers (GRET, 2020; Belmin i Vermeire, 2024). Malgrat tot, la tendència va a l'alça i s'espera un augment del

30% al 60% en els consums d'aigua subterrània de cara a l'any 2035 (Banc Mundial, 2022).

Les comunitats Fulani de la regió del Ndiaël, al sud del Delta del riu Senegal han estat enormement afectades. Aquestes comunitats, tradicionalment dedicades a la ramaderia nòmada i semiitinerant, primerament es van veure afectades per la declaració del seu territori com a Reserva Especial de Fauna Avícola sense tenir en compte la seva presència a la regió, fet que feia perillar els seus mètodes de subsistència tradicionals. Més tard, però, l'any 2017, part de la Reserva Natural va ser concedida per a la seva explotació a l'empresa Senhui-le-Senethanol, de participació italo-senegalesa. La companyia ja comptava amb 20.000 hectàrees concedides per a finalitats agroindustrials vora el Delta del riu Senegal (Benegiamo, 2020). Això no només amenaça la presència d'aquestes comunitats per l'acaparament de terres, sinó que posa en perill la continuïtat de l'activitat ramadera a la regió a causa de l'alta demanda de recursos hídrics de les indústries agrícoles, fet que asseca les escasses reserves d'aigua sense permetre la seva regeneració natural, degrada la qualitat dels sòls adjacents i impacta sobre la seva biodiversitat (GRAIN, 2019).

Aquests tipus de projectes en moltes ocasions han derivat en conflictes sorgits de la població local oposant-se al projecte, com en el cas exposat de les persones Fulani, on la repressió de les protestes va causar morts i persones ferides (Tounkara, 2011). Aquestes tensions també són propícies a causar divisió social entre aquells grups de població detractors dels projectes i part de la població a favor esperançada per millores en les seves condicions de vida amb l'arribada de la indústria (Benegiamo, 2020; Ba, 2021; Kiné, 2024).

L'augment de l'escassetat d'aigua, la reducció de la disponibilitat de pastures i els canvis en les temporades de collita estan provocant tensions cada vegada més freqüents entre agricultors i pastors (Rigaud et al., 2021).

4.3.

Degradació de les costes, crisi climàtica i sobreexplotació pesquera

Les poblacions que depenen directament i indirectament de la pesca al Senegal també s'estan veient afectades negativament per la degradació de les costes i la sobreexplotació pesquera. Això incideix en les seves condicions de vida, i es relaciona amb situacions d'(im)mobilitat. Així, aquestes són algunes de les causes per les quals els joves emprenen el perillós camí cap a les Canàries. L'escassetat de peix afecta les oportunitats de treball i, a més, a la pesca il·legal se li afegeix l'escalfament de la mar fruit de la crisi climàtica, com s'analitza a continuació.

En relació amb la degradació de les costes, és rellevant tenir en compte que, els ecosistemes costaners del Senegal estan en perill a causa les deixalles plàstiques, entre altres aspectes. La contaminació per deixalles plàstiques és, per tant, un desafiament important en la protecció del medi ambient al país. Malgrat l'aprovació d'una llei en 2020 que prohibeix l'ús de plàstics d'un sol ús i d'un sol ús, només es reprocessen 9.000 tones de deixalles de les 20.000 que es produeixen cada any. Les deixalles plàstiques restants sense tractar, moltes de les quals es troben a les costes, amenacen la supervivència de la fauna i de la flora, així com del patrimoni cultural marítim del Senegal. La contaminació per plàstics també contribueix a la insalubritat i a l'esgotament dels béns naturals del litoral (UNESCO, 2022).

A més de l'anterior els impactes de la crisi climàtica també estan impactant les costes senegaleses. La pujada del nivell del mar, que es preveu de fins a un metre en 2100, està afectant la zona costanera urbana del país, que alberga aproximadament el 67% de la població i el 90% de la producció industrial. A més, la costa senegalesa es caracteritza

per un nivell freàtic elevat i sistemes de drenatge deficients, la qual cosa la posa en perill d'inundacions, erosió i deterioració de la qualitat de l'aigua (USAID, 2023).

Les reserves pesqueres, es veuen afectades negativament pel canvi climàtic, ja que l'augment de la temperatura de les aigües superficials i l'acidificació dels oceans alteren la reproducció i la migració de les espècies (Faye i Konte, 2023; Jacquemot, 2024). Això, al seu torn, impacta sobre la biodiversitat i als mitjans de vida, ingressos i nutrició que depenen de la pesca.

També a causa del canvi climàtic, els manglars podrien migrar o disminuir considerablement. Aquests ecosistemes costaners vitals protegeixen el litoral moderant els impactes de les tempestes i les ones, estableixen la sorra i els sòls, i proporcionen biodiversitat i hàbitat per a la vida salvatge, entre altres beneficis (Giacomelli, et al., 2022).

L'acaparament dels recursos pesquers és un altre dels fenòmens que afecta la població. Els pescadors senegalesos tenen cada vegada més dificultats per a tornar amb suficients captures, la qual cosa posa en risc a les poblacions que depenen del peix per a la seva alimentació. La pesca artesanal, que abans era una activitat essencial per a l'economia senegalesa, s'està veient minvada a causa de les conseqüències de la proliferació de grans vaixells de corporacions russes, europees i asiàtiques. Lamentablement, la majoria dels petits peixos que abans mantenien a les poblacions locals ara es destinen a pinso per a la ramaderia i l'aqüicultura, així com a cosmètics, suplementos dietètics i productes alimentaris per a mascotes fora del continent africà (Greenpeace Africa i Changing Markets Foundation, 2021).

Una de les estratègies emprades per moltes persones senegaleses –entre ells, per molts joves pescadors– és considerar la migració com una opció viable per millorar les seves condicions de vida. Ja el 2006, a causa de factors com l'absèn-

cia d'oportunitats econòmiques, les pressions familiars i socials, la inestabilitat política a la regió, els impactes de la sobrepesca, els rumors d'una oportunitat a Espanya per regularitzar les persones migrants en situació irregular, dins d'un marc d'economia en augment, etc., aproximadament 32.000 persones van prendre la ruta marítima de l'Àfrica Occidental tractant d'arribar a les Illes Canàries. Així, ja en 2006, la pobresa, la desocupació juvenil, la pressió migratòria i la falta de perspectives de futur representaven els principals factors d'impuls (Aragall et al., 2021).

Les comunitats de pescadors, continuen, avui en dia, enfadats i preocupats per la falta de peix en aigües territorials més pròximes i per la seva incapacitat per a competir amb vaixells estrangers en aigües més profundes. El cas de les comunitats de pescadors del Senegal ofereix una clara comprensió de la multicausalitat que hi ha darrere dels fluxos migratoris i de l'impacte actual del canvi climàtic i de l'impacte de les grans empreses transnacionals com a factor agreujant concurrent de les dificultats socials i econòmiques (Aragall et al., 2021).

Així, tal com s'explicava a l'informe *“Una aproximació al paper de la crisi climàtica, l'acaparament pesquer i l'extractivisme en l'expulsió de persones d'origen africà que habiten Barcelona”*, els pescadors artesanals es compten entre el major nombre de persones que migren a Europa via marítima, ja que les vies per a una migració més segura i regular són extremadament complicades i inaccessibles per a la majoria de la població (Felipe i Pujolràs, 2023). Sobre aquest tema, en Saint Louis¹², ciutat del Senegal situada en el nord-oest del país, de 1.072 persones interrogades després de ser arrestades en les costes senegaleses entre setembre i novembre de 2020 en intentar migrar de manera irregular, 714 eren pescadors i 79 pescaters, és a dir, el 74% (Rodríguez, 2021).

Finalment, cal remarcar que tot i que al Senegal els homes estiguin més presents a la indústria pesquera, les dones controlen part de la cadena de valor del pescat després de la captura, principalment el fumet i assecat artesanal. Les dones conformen el 90% de les 40.000 persones processadores de mariscs del país són dones. Així, la instal·lació de grans fàbriques de farina de pescat està afectant el sector més tradicional, que s'està veient forçat a abastir a aquestes fàbriques i fent que moltes dones processadores de pescat (*“transformatrice”*) es quedin sense feina. Això també influeix en el fet que les dones també migrin en cerca de millors oportunitats (Celis et al., 2022).

12 Sobre el cas específic de les migracions relacionades amb la pesca des de Saint Louis, veure: Durán, Felipe i Vilaseca, 2022.

5. Avanços normatius i resistències de la joventut senegalesa

Imatge:
Platja de Mbour.



En relació amb la protecció jurídica de les persones afectades, en l'actualitat, els principals marcs jurídics de caràcter internacional (i regional) dels drets humans, de mobilitat humana (forçada i relativament voluntària, internacional i interna), així com del canvi climàtic, presenten importants limitacions, especialment quan es creuen fronteres internacionals. Això es deu, principalment, a la manca de voluntat política (Felipe, 2019a).

D'altra banda, la joventut senegalesa s'ha organitzat per resistir i fer front a la degradació ambiental. Aquests actes, entesos com a pràctiques de resistència activa davant la destrucció del medi ambient, són una mostra de la voluntat de la joventut de promoure un canvi positiu. A continuació es descriu la situació de (des)protecció jurídica de les persones desplaçades al i des del Senegal, així com algunes de les estratègies i esforços que la joventut ha desplegat per protegir el seu entorn natural davant de les amenaces globals i locals.

5.1. La (des)protecció de les persones desplaçades ambientals al Senegal

A escala internacional, cal destacar els "Principis Rectors per als nens i les nenes que es desplacen en el context del canvi climàtic" (2022). Aquests Principis Rectors estan destinats a ser utilitzats per governs locals i nacionals, organitzacions internacionals i grups de la societat civil que treballen amb nens i nenes en situació de mobilitat en el context del canvi climàtic. Es basen en el Dret internacional existent, així com en directrius i marcs operatius i comprenen els següents Principis: (1) enfocament basat en drets, (2) interès superior del nen, (3) responsabilitat, (4) consciència i participació en la presa de decisions, (5) unitat familiar, (6) protecció i seguretat, (7) accés a l'educació, la salut

i els serveis socials, (8) no discriminació i (9) nacionalitat. Aquests Principis es deriven de la Convenció sobre els Drets del Nen (1989) i no creen noves obligacions jurídiques internacionals. S'apliquen a la infància que es trasllada en el context del canvi climàtic, ja sigui dins del seu país d'origen o creuant davanteres internacionals de manera temporal o permanent, en solitari o amb cuidadors, a través de canals regulars o irregulars. Els Principis Rectors també s'apliquen als nens i les nenes que no poden o trien no traslladar-se, inclosos els que són "deixats enrere".

D'altra banda, des de ja fa més de quinze anys, Àfrica està a l'avantguarda del progrés cap a respostes integrals al desplaçament intern relacionat amb el canvi climàtic i la degradació ambiental. La Unió Africana va adoptar en 2009 la Convenció per a la Protecció i Assistència dels Desplaçats Interns a Àfrica, coneguda com a Convenció de Kampala. Aquesta Convenció, que va entrar en vigor el 2012, va ser el primer instrument regional jurídicament vinculant (i continua sent l'únic) que aborda totes les causes i fases del desplaçament. El seu text especifica que "els Estats Part adoptaran mesures per a protegir i ajudar a les persones que han estat desplaçades internament a causa dels desastres naturals o produïts per l'ésser humà, incloent-hi el canvi climàtic" (article 5). El Senegal va signar aquesta convenció el 2011, però encara no l'ha rectificat.

El marc polític general del Senegal està establert en el seu Pla 2035 per a un Senegal emergent (Pla Sénégal Émergent, PSE) que guia la seva agenda de desenvolupament. El pla té tres pilars estratègics: la transformació econòmica, la promoció del capital humà, i la millora del bon govern i de l'Estat de Dret. El PSE s'implementa a través de plans d'acció prioritaris (PAP) de cinc anys.

Com es recull a l'article de Cloquell-Lozano et al. (2024), el marc estratègic del PAP II (2019-2023) va incloure entre les seves prioritats l'obertura de

més vies d'atracció de la inversió privada. Així mateix, el PAP II reconeix que, encara que s'han dut a terme diverses iniciatives per a un major control de l'impacte ambiental de les activitats productives sobre els recursos naturals, el medi ambient i la qualitat de vida de les poblacions, els patrons de consum i producció no sostenibles han contribuït, en gran manera, a la degradació dels recursos naturals i a la deterioració del medi ambient. Encara persisteixen límits en l'efectivitat dels programes implementats per a reduir considerablement la vulnerabilitat de les comunitats i ecosistemes, així com en l'aplicació dels textos que regeixen el sector.

El Senegal va presentar el desembre de 2020 la seva Contribució Determinada a Nivell Nacional (NDC). L'NDC actualitzat estableix un objectiu incondicional de reduir les emissions de GEH un 7% per sota dels nivells de 2030 (inclosos els LULUCF). Entre les seves previsions, adverteix del possible increment dels desplaçaments irregulars des de les àrees costaneres del país, especialment de les poblacions dedicades al sector pesquer, davant un escenari d'augment de les temperatures en 2°C.

En general, no existeixen marcs jurídics específics al país destinats a la protecció de les persones que es troben en contextos de desplaçament ambiental, llavors les persones implicades es troben desprotegides. Així mateix, pels casos dels desplaçaments internacionals, les persones que es traslladen des del Senegal travessant fronteres cap a un altre país, s'enfronten a greus vulneracions dels seus drets humans. La complicació a l'hora d'obtenir visats i la manca d'instruments jurídics aplicables als casos de desplaçaments ambientals internacionals impliquen moltes dificultats i perills a l'hora de migrar i d'establir-se en altres països.

5.2. Resistències

Davant dels impactes descrits, un fenomen transversal a les problemàtiques analitzades és que totes ells han despertat resistències en defensa del territori i les vides dignes de la població local que els habita (Prause, 2019; Falcão, 2021), moltes liderades per la joventut.

Per exemple, pel que fa al sector miner, en el cas de l'explotació de fosfats de Taïba, arran dels impactes en les seves vides i els desplaçaments soferts, la població local de vint municipis afectats es va organitzar formant l'*Association pour la sauvegarde de l'environnement de Tobène* (ASET) per tal d'obtenir millors compensacions per les seves pèrdues (EJ Atlas, 2022). L'associació va organitzar la lluita, fins llavors dispersa en diferents protestes als municipis afectats, iniciant una batalla judicial contra la societat minera i mobilitzant el suport dels caps religiosos de les poblacions (Kessler i Tine, 2004). Gràcies a aquesta entitat es va aconseguir un augment de les compensacions més enllà de l'estipulat legalment, fet que va permetre que algunes persones desplaçades poguessin començar una nova activitat econòmica en àmbits com l'agricultura, ramaderia extensiva, o transport (Diallo, 2017).

Refent a les mines de zircó, Gora Gaye, alcalde de Diokoul Diawrigne, comunalitat afectada pel projecte *Grand Côte*, s'ha erigit líder del moviment popular en contra del projecte. El passat 28 de desembre de 2024, juntament amb centenars de persones més, es va organitzar marxa a Lompoul, localitat pertany a la comunitat, per instar a la companyia el cessament de les seves activitats sota el lema. "*GCO, Dafa Doy*", "*GCO, ja n'hi ha prou!*" en wòlof (Pigeaud, 2025). Davant els efectes devastadors del projecte s'ha pronunciat també el *Collectif de défense des Niayes*, un grup ambientalista que agrupa diferents associacions d'agricultors i activistes locals. L'entitat ha elaborat un memoràndum que presenta els principals impactes del

projecte, entre els quals es troben: la reducció de les superfícies hortícoles i dels seus rendiments; la destrucció de l'ecosistema; els riscos de salinització dels sòls en els perímetres hortícoles; el risc d'incompliment dels compromisos d'indemnització de les poblacions afectades; o, l'augment de la pobresa juvenil. Apunten que, fins avui, l'empresa no ha presentat cap anàlisi dels impactes en els ecosistemes, en la salut de les poblacions locals, o en els seus mitjans de subsistència, ni cap pla d'acció social i ambiental (Nazioarteko Elkartasuna, 2024; Pigeaud, 2025).

La mina de zircó de la *Grand Côte* no és l'única que ha despertat resistències en el territori senegalès. Des de 2004, l'empresa xinesa-australiana *Astron Limited* intenta engegar un projecte d'extracció d'aquest mineral a la Duna de Niaffrang, a la regió de Ziguinchor de Casamance, a la costa sud del país. Actualment, malgrat comptar amb els permisos corresponents, la forta mobilització social ha impedit que projecte es posi en marxa. La primera negativa al projecte va tenir lloc l'any 2011, quan els informes d'impacte ambiental i social van ser posats en audiència pública i rebutjats per les poblacions locals afectades, que van convocar nombroses manifestacions en contra, assolint la suspensió el projecte (Sancho i Diallo, 2022).

L'any 2017 l'empresa va reactivar els permisos i va iniciar una campanya de divisió de les comunitats afectades aconseguint que la part favorable a l'extracció presentés un memoràndum firmat, fins i tot, per autoritats públiques locals. Tanmateix, altres persones lidereses comunitàries van signar un altre manifest en el qual rebutjaven qualsevol forma d'acord entre la població i la transnacional, representant la posició majoritària (Sancho i Diallo, 2022).

Amb tot, la paralització de projecte ha estat possible fins el dia d'avui gràcies al Comitè de Resistència "La crida de la duna" que va néixer l'any 2017 com a resposta a la renovació del permís d'explo-

tació. Aquest comitè va ser conformat per les comunitats afectades —amb una participació especial de joves—, organitzacions de la societat civil i un grup d'investigadores i especialistes. A més, es va comptar amb el suport d'un comitè internacional de lluita contra l'explotació del zirconi, que comptava amb la participació d'organitzacions internacionals presents en Casamance. El lideratge del procés el va assumir la joventut, que coneixia de primera mà els impactes generats per un projecte similar desenvolupat a Gàmbia. El seu activisme va generar una lògica de mobilització social permanent, projectant-se també en els mitjans de comunicació i que dura fins avui en dia (Sancho i Diallo, 2022).

Pel que fa a l'extracció d'or, les principals resistències organitzades han sorgit al voltant de la mina de *Sabodala Gold Operations*. Prause recull tres ONG nacionals constituïdes a principis dels anys 2000 en resposta al projecte, *Solidarité, action, développement* (SADEV), *Kédougou orientation humaine* (KEOH) i *La Lumière*, que és l'ONG més influent en contra del sector miner al Senegal i la que treballa més de prop amb les poblacions afectades per la mina de Sabodala de Kédougou (Prause, 2019).

Les protestes contra la mina d'or de Sabodala han estat organitzades per les veïnes dels pobles de Sabodala, Faloumbou i Dambankhoto. Des de l'inici de l'explotació al voltant de Gora, els pobles de Diakhaline i altres cinc pobles més petits també s'han implicat en el conflicte creant una xarxa informal i designat un portaveu per cada població (Prause, 2019).

Dues ONG internacionals donen suport al treball de *La Lumière* i duen a terme les seves pròpies campanyes al Senegal: Amnistia Internacional i Oxfam. Oxfam, per exemple, ha donat suport a la creació de l'aliança *Publish what you pay* al Senegal. Aquesta aliança, formada per 25 organitzacions civils senegaleses, s'emmarca alhora dins d'una xarxa internacional que promou la transparència i

la protecció del medi ambient en el sector miner, així com l'efectiu pagament equitatiu d'impostos miners a les comunitats locals afectades. A més, *La Lumière* ha iniciat la creació d'una xarxa periòdica sobre les indústries extractives, la *Réseau national de la presse industrielle* (Prause, 2019).

D'altra banda, atesa la crisi agroalimentària que pateix el país, estan sorgint moltes iniciatives, algunes governamentals¹³, i altres des de la societat civil¹⁴, per afrontar la problemàtica. El fet és que, com es comentava anteriorment, les iniciatives del govern i els plans polítics en aquest sentit continuen sent molt tímids i es focalitzen en zones concretes (DyTAES, 2023), sense assolir un retrocés efectiu de les tendències sobre els usos abusius dels sòls agrícoles (Kiné, 2024). Tanmateix, destaquen propostes centrades en l'agricultura ecològica per adaptar els conreus als nous règims pluvials imposats per la crisi climàtica (Bafana, 2022; Belmin i Vermeire, 2024), millorar gestió dels recursos hídrics (DyTAES, 2020), o abandonar pràctiques de monocultius extensius enfocats a l'exportació (Systèmes Alimentaires Résilients, 2020; Ba, 2021).

Des de fa uns anys s'estan estenent entre la població rural iniciatives a favor de l'agroecologia (Belmin i Vermeire, 2024) i la replantació de vegetació arbòria autòctona (ECOSIA, 2020). Aquest model s'ha mostrat eficaç per a la millora de l'estabilitat productiva dels conreus i la seva adaptació a les condicions climàtiques canviants (Systèmes Alimentaires Résilients, 2020; Baffana, 2022). A més, aquestes pràctiques permeten un ús més sostenible dels recursos hídrics i propicien una refertilització dels sòls degradats per anteriors monocultius sense necessitat d'emprar químics nocius habituals en l'agricultura convencional. Alhora són essencials per promoure la governança local dels sòls, la sobirania de les

terres per part de les comunitats i combatre l'èxode rural juvenil (DyTAES, 2020).

En el cas exposat de la regió de Ndiaël, l'any 2022, 37 municipis agrupats en el *Collectif pour la défense du Ndiaël* van enviar una carta al president general de l'empresa americana *African Agriculture Inc.* (AAGR), Alan Kessler, exigint la restitució immediata de les seves terres, així com una reparació i indemnització adequades per danys i pèrdues econòmiques sofertes per les comunitats locals durant anys.

AAGR va obtenir l'any 2018 l'antiga concessió de terrenys abandonada per l'empresa italo-senegalesa Senhuile-Senethanol amb la intenció d'iniciar un nou projecte agroalimentari a gran escala (GRAIN, 2019; Oakland Institute, 2022). L'empresa pretén destinar l'explotació al cultiu i exportació d'aliment pel bestiar i assegura que com a compensació vendrà part de l'alfals conreat a comunitats pastorals. Pels habitants de la zona, que han practicat la ramaderia lliure extensiva i l'agricultura de supervivència durant generacions, la postura de l'empresa representa una burla a les seves peticions. "On trobarem els diners per comprar aquest alfals sense terra?", declarava Bayal Sow, tinent d'alcalde de la població afectada Ngnith. "En el passat, el nostre bestiar pasturava lliurement i sense cap cost. Si continuen amb el seu projecte, molts ramaders hauran d'abandonar la zona per trobar menjar" (Toto, 2023).

Samba Sow, president del *Collectif pour la défense du Ndiaël*, explicava en l'àmbit nacional el que està passant és perfectament legal, ja que ha estat possible mitjançant un decret presidencial. Per aquest motiu, estan considerant portar la demanda als Estats Units. Tanmateix, a l'espera de trobar

13 L'any 2019, Macky Sall afirmava que calia apostar per l'agroecologia per garantir les necessitats alimentaries del país i evitar l'èxode rural de la població jove.

14 *Dynamique pour une transition agroécologique au Sénégal*, DyTAES, és una xarxa senegalesa que des de fa anys agrupa organitzacions de productors, consumidors, dones rurals, ONG, institucions d'investigació, xarxes de la societat civil, representants locals i empreses amb l'objectiu de promoure la transició agroecològica al Senegal mitjançant l'al·legació, la sensibilització, l'intercanvi d'experiència i l'acompanyament dels territoris en transició.

els fons necessaris, estan fent accions de denúncia per informar el públic nord-americà dels impactes que l'empresa causa a la societat senegalesa amb l'esperança d'induir els potencials inversors a retirar-se (Toto, 2023).

Referent al sector de la pesca, com recollíem a l'informe *Injustícia ambiental, crisi climàtica, aigua i migracions*, i en relació amb les mobilitats relacionades amb l'acaparament pesquer de la població de Saint Louis, aquesta es va organitzar i va emprendre accions com manifestar-se en contra del governador perquè invertís en estratègies d'adaptació els diners que rebria de la cooperació internacional. Una altra estratègia utilitzada per la població afectada ha estat la visibilització de diverses situacions a través de vídeos i la seva difusió via xarxes socials i altres mitjans de comunicació per aconseguir suport nacional i internacional. Per exemple, a finals de 2018, Makhatar Ndiaye (consultor en joventut i comunicació) va publicar en un lloc web local (Nedar info) un vídeo que es va fer viral sobre les condicions de vida al camp de persones reubicades de Saint Louis. Això va fer que altres poblacions, al país i a escala internacional, se sorprenguessin en veure que en Saint Louis hi havia persones vivint en aquestes situacions tan precàries. De fet, moltes persones de la mateixa Saint Louis van descobrir que això estava passant gràcies al vídeo. L'impacte del vídeo va fer que la població es mobilitzés en defensa de les persones damnificades i demanessin millores en les seves condicions de vida. En la mateixa línia, Petit Ndiaye (consultor màrqueting social) va publicar un vídeo per visibilitzar les tensions per la pesca entre la població senegalesa i mauritana que va promoure l'adopció d'un acord pesquer entre tots dos països (Durán, et al., 2022).

Les protestes per la falta de pesca i la inseguretat alimentària s'estenen també a altres zones del país, com és el cas de la població costanera de Bargny, situada a 15 kilòmetres a l'est de Dakar. El

novembre del 2023, un grup de 15 dones es van manifestar en silenci a la platja de la població amb els tradicionals cabassos de carabassa emprats per transportar el peix de les barques fins a la llotja. Aquest cop, els cabassos estaven buits enviant un missatge al país sobre l'escassetat de captures (Niang, 2023). La reivindicació posava en relleu que la problemàtica no només afecta la seguretat alimentària, sinó que posa en perill la cultura i les tradicions del país al voltant del processament, venda i cuina del peix, practiques majoritàriament dutes a terme per les membres dones de les llars (Zickgraf, 2018; Niang, 2023).

Greenpeace Àfrica ha operat a Dakar des de l'any 2010. L'oficina local de l'ONG internacional centra la seva tasca al país en campanyes per aturar el saqueig de les mars africanes i per donar suport a la pesca artesanal sostenible. Els grups de voluntaris amb seu a Dakar i Ziguinchor estan conformats majoritàriament per estudiants, joves professionals, pescadors locals i defensors dels boscos (GreenPeace, s.d.).

Entre les seves reivindicacions en els últims anys destaca la demanda d'elaborar una llista pública informant dels pesquers internacionals autoritzats a fondejar en aigües senegaleses, reivindicació a la qual el nou govern del PASTEF va donar resposta el passat maig del 2024. Més enllà d'aquesta fita, el grup ambientalista insta al govern a auditar els bucs amb pavelló senegalès per evitar frau i unir-se a la Iniciativa de Transparència Pesquera (FiTI), una iniciativa global que promou la transparència i la divulgació pública d'informació sobre la governança pesquera (Fuekeng, 2024).

També com a resistències, cal destacar els moviments i les reivindicacions que organitzen les persones migrants més enllà de les fronteres del país. En aquest sentit, part de la diàspora senegalesa, però també provinent d'altres països africans, que habita a Catalunya s'ha organitzat, des de 2015, en el Sindicat Popular de Venedors Ambulants (Betevé,

2015). El sindicat va ser impulsat per defensar els seus drets, negociar amb l'Ajuntament de Barcelona i resistir la repressió i la criminalització contra la venda ambulant practicada per manters migrants a la ciutat (Sarr, 2024). Avui, el sindicat desenvolupa actes culturals, organitzant mercats, xerrades, assemblees, conferències i altres actes d'incidència social i política sobre la repressió, discriminació i injustícies dirigides cap a les persones migrants. Amb tot, el sindicat busca visibilitzar el racisme estructural i institucional, així com les polítiques injustes a les quals s'enfronten les persones negres i altres persones racialitzades a Catalunya, a l'Estat espanyol i a la Unió Europea (Manteros.org, s.d.).

Entre les seves activitats destaca la marca de roba social i solidària *Top Manta*, creada l'any 2017, amb eslògans reivindicatius com *legal clothing, illegal people*. La marca es crea per millorar les condicions de vida del col·lectiu manter, i vol ser un projecte concebut amb criteris ètics i sostenibles, que garanteixen el futur de les comunitats locals en comptes d'obligar-les a migrar (Sarr, 2024).

“Avui Top Manta no és només la nostra marca de roba, s'ha convertit en un gran projecte on ja hem aconseguit que 120 persones tinguin els seus papiers i hagin deixat la manta. Comptem amb dos tallers, un de costura i un altre de serigrafia on actualment treballen 25 persones fabricant roba de la marca i assumint encàrrecs externs”, declara la seva pàgina web (TopManta.store, s.d.).

En aquest sentit, la recent campanya llançada des d'Instagram anomenada “*Barça o Barzakh*” posa en relleu els orígens pesquers de gran part de les persones senegaleses que arriben a l'Estat Espanyol per via marítima. Aquesta és l'expressió que criden abans d'endinsar-se a la mar per migrar cap a terres europees i fa referència al fet que la migració, per molt perillosa i mortal que pugui arribar a ser, se'ls presenta sovint com

a única via per aconseguir una millor vida (TopManta, 2024a), tal com s'ha comentat prèviament. Alhora, la campanya denuncia les responsabilitats del Nord Global i, en particular, dels països europeus (TopManta, 2024b i 2024c).

6. Reflexions finals

Els impactes de la crisi ambiental global afecten desproporcionadament determinades regions del planeta menys responsables, com l'Àfrica Occidental, i a grups de població en situació de vulnerabilitat. Les persones joves, que són precisament les que menys han contribuït a aquesta crisi, són les més afectades.

El Senegal, on la mitja de població és molt jove, es caracteritza per una enorme riquesa natural i gran biodiversitat. El seu context actual està marcat per alguns episodis d'inestabilitat política i repressió i creixents percentatges de mobilitats. Tanmateix, el país es presenta com un exemple d'estabilitat democràtica en la zona occidental del continent africà.

El país ha basat gran part del seu creixement econòmic en la inversió estrangera en sectors com la mineria, l'agricultura intensiva i la pesca a gran escala. De fet, tal com es recull a l'informe, hi ha unes 60 empreses espanyoles que treballen en els sectors amb importants impactes ambientals i climàtics, com l'agricultura, pesca i la mineria. Tots aquests sectors generen grans impactes ambientals i afecten els ecosistemes i les poblacions locals que, com ha quedat palès, sovint han de migrar per sobreviure o per millorar les seves vides.

Així, a l'informe s'han identificat situacions de mobilitats que inclouen des de desplaçaments interns i reubicacions al Senegal fins a trasllats internacionals relacionats amb la mineria d'or, fosfat i zircó; la sequera i l'agroextractivisme; i la degradació de les costes, la crisi climàtica i la sobreexplotació pesquera. Aquests casos posen de manifest la multicausalitat de la mobilitat humana, que no només es deu a la pujada del nivell del mar, per exemple, sinó a una multitud de causes que pressionen directa i indirectament a les persones a migrar, tant directament com indirectament.

En aquest informe, a través de l'anàlisi de la (im) mobilitat relacionada amb la degradació ambiental i el canvi climàtic al Senegal s'ha visibilitzat com els impactes de la crisi ecosocial global, causada per actors (estats i empreses) del Nord global afecten en gran mesura a grups de població en situació de vulnerabilitat, com són moltes de les persones joves senegaleses, que, tot i conèixer els riscos, molt sovint consideren la migració com una opció per millorar les seves condicions de vida.

Tot i que s'estan donant avanços en relació amb el reconeixement i la protecció de la situació de les persones que migren en els contextos descrits, avui en dia continuen sense existir mecanismes de protecció específics que garanteixen la protecció de les persones afectades, incloent-hi les joves. Així, moltes de les persones senegaleses que arriben a les Illes Canàries o altres fronteres europees –després d'arribar les seves vides- es troben amb moltes complicacions per poder establir-se i, fins i tot, són retornades. Això posa de manifest la necessitat d'establir vies dignes i segures per a poder migrar, especialment tenint en compte les responsabilitats dels Estats i de les empreses europees i catalanes en aquesta crisi global. Des d'una perspectiva de justícia ambiental global, existeix un deute en vers aquesta situació que des del Nord global cal adreçar, prenent consciència de la seva posició de privilegi.

Per plantar cara a aquests desastres, la joventut senegalesa ha desenvolupat un ampli ventall d'estratègies de resistència. Existeixen exemples com la creació d'horts locals, l'organització dels pescadors per a protegir les zones de pesca i les associacions de joventut senegalesa que defensen el medi ambient. Un altre exemple de resistència en el país de destí, concretament a Barcelona, es el Sindicat de Popular de Venedors Ambulants de Barcelona, que entre les seves reivindicacions des de la lluita antiracista.

Bibliografia

- ACNUR (2024). *Refugee Data Finder*. Disponible a: www.unhcr.org/refugee-statistics/insights/annexes/trends-annexes.html?situation=2
- Amakrane, K., Rosengaertner, S., Simpson, N., Sherbinin, A., Linekar, J., Horwood, C., Jones, B., Cottier, F., Adamo, S., Mills, B., Yetman, G., Chai-Onn, T., Squires, J., Schewe, J., Forows, B., Forin, R. (2023). *African Shifts: The Africa Climate Mobility Report, Addressing Climate-Forced Migration & Displacement*. Nova York: Africa Climate Mobility Initiative and Global Centre for Climate Mobility.
- Amara, R., Diop, M., Diop, C., Ouddane, B. (2019). *The Senegalese Coastal and Marine Environment*. A Sheppard, C. (Ed.), *World Seas: An Environmental Evaluation Volume I: Europe, The Americas and West Africa* (pp. 855-873). Warwick, Regne Unit: Charles Sheppard.
- Amnistia Internacional (2014). *Mining and human rights in Senegal. Closing the gaps in protection*. Londres: Amnesty International.
- Amnistia Internacional (2023). *Senegal: Amnesty International calls for independent enquiry into deadly crackdown on protests*. Disponible a: www.amnesty.org/en/latest/news/2023/06/senegal-amnesty-international-demande-une-enquete-independante-sur-la-repression-meurtriere-lors-des-manifestations/
- Aragall, X., El Ouassif, A., Ferro, A., Ibáñez, M. (2021). *Climate change and migration Understanding factors, developing opportunities in the Sahel Zone, West Africa and the Maghreb*. Madrid i Barcelona: Friedrich Naumann Foundation for Freedom i IEMed.
- Aybar, S. (17 de febrer, 2024). *Una victoria para la democracia en Senegal. El Salto*. Disponible a: www.elsaltodiario.com/senegal/senegal-urnas-revuel-tas-un-abismo-democratico
- Ba, A. (25 de juny, 2021). *En Senegal, los agricultores se oponen al «acaparamiento de la tierra»*. [Web blog post]. Disponible a: www.esafrica.es/desarrollo/en-senegal-los-agricultores-se-oponen-al-acaparamiento-de-la-tierra/
- Banc Mundial (2013). *World Bank Finances Senegal's Agribusiness Plans to Boost its Food Production and Jobs; Will Also Help the Wider Sahel Region*. Disponible a: www.worldbank.org/en/news/press-release/2013/12/19/world-bank-senegal-agribusiness-sahel
- Banc Mundial (2017). *Sénégal - Projet Rizicole en Casamance. Rapport d'évaluation restrospective, 10 mai 1978*. Senegal: Banc Mundial.
- Banc Mundial (2022). *Senegal Challenges and Recommendations for Water Security in Senegal at National Level and in the Dakar-Mbour-Thiès Triangle (English)*. Senegal: Banc Mundial.
- Banc Mundial (2024). *World Bank in Senegal*. Disponible a: www.worldbank.org/en/country/senegal/overview#1
- Belmin, R., Vermeire, M.L. (24 de maig, 2024). *En la cuenca del maní de Senegal, la agrosilvicultura está tratando de recuperar su lugar*. *Afrique Chronique*. Disponible a: www.afriquechronique.com/es/En-la-cuenca-manisera-de-Senegal%2C-la-lagrosilvicultura-intenta-recuperar-su-lugar/
- Belmonte, M., McMahon, S. (201). *Searching for clarity: Defining and mapping youth migration*. Ginebra: Organització Internacional per les Migracions.
- Benegiamo, M. (2020). *Extractivism, exclusion and conflicts in Senegal's agro-industrial transformation*. *Review of African Political Economy*, 47 (166), 522-544.
- Benveniste, H., Oppenheimer, M., Fleurbaey, M. (2022). *Climate change increases resource-constrained international immobility*. *Nature Climate Change*, 12, 634-641.
- Bergmann, J., Martin, S. (2023). *Addressing Climate Change-Related Human Immobilities*. *KNOMAD Paper*, 54.
- Betevé (10 d'octubre, 2015). *Un centenar de manters formen el nou Sindicat Popular de Venedors Ambulants*. *Betevé*. Disponible a: <https://beteve.cat/societat/sindicat-manters-venedors-ambulants/>
- Bezner, R., Hasegawa, T., Lasco, R., Bhatt, I., Deryng, D., Farrell, A., Gurney-Smith, H., Ju, H., Lluch-Cota, S., Meza, J., Nelson, G., Neufeldt, H., Thornton, P. (2022). *Food, Fibre, and Other Ecosystem Products. A: Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 713-906). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bleeker, A., Escribano, P., González, C., Liberati, C., Mawby, B. (2021). *Advancing gender equality in environmental migration and disaster displacement in the Caribbean. Studies and Perspectives series-ECLAC Subregional Headquarters for the Caribbean*, 98. Santiago: Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC).
- Boas, I., Farbotko, C., Adams, H., Sterly, H., Bush, S., van der Geest, K., Wiegel, H., Ashraf, H., Baldwin, A., Bettini, G., Blondin, S., Bruijn, M., Durand-Delacre, D., Fröhlich, C., Gioli, G., Guaita, L., Hut, E., Jarawura, F., Lamers, M., Lietaer, S., Nash, S., Piguet, E., Rothe, D., Sakdapolrak, P., Smith, L., Furlong, B., Turhan, E., Warner, J., Zickgraf, C., Black, R., Hulme, M. (2019). *Climate migration myths*. *Nature Climate Change*, 9, 901-903.

- Bottazzi, P., Bastide, J., Ba, A., Wade, I. (2023). *Les politiques agraires au Sénégal. Senegal*. Luxemburg: Comissió Europea.
- Buffana, B. (27 de juny, 2022). *Agricultores de Senegal encuentran en el agronegocio respuestas al cambio climático*. [Web blog post]. Disponible a: <https://rebellion.org/agricultores-de-senegal-encuentran-en-el-agronegocio-respuestas-a-cambio-climatico/>
- Campbell, B. (2010). Revisiting the reform Process of African Mining Law. *Canadian Journal of Development Studies*, 30(1), 197-219. doi: [10.1080/02255189.2010.9669288](https://doi.org/10.1080/02255189.2010.9669288).
- CEAR (2022). *Externalización de fronteras y control migratorio en Senegal: riesgos para la cooperación al desarrollo*. Madrid: Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat.
- CEAR (2024). *Informe 2024. Las personas refugiadas en España y en Europa*. Madrid: Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat.
- Celis, R., Cretu, A., Brentana, A., de Lucas, B. (2022). *Deshabitadas. Una lectura crítica sobre los desplazamientos forzados por el cambio climático*. Bilbao: Zehar Errefuiatuekin.
- Chan, Y.C., Tran, N., Pethiyagoda, A., Crissman, C., Sulser, T., Phillips, M. (2019). *Prospects and challenges of fish for food security in Africa*. *Global Food Security*, 20, 17-25
- Cloquell-Lozano, A., Royo-Ruiz, I., Perelló-Carrascosa, M. I., Felipe, B. (2024). *Migraciones inducidas por el cambio climático: un análisis del marco de asociación país España-Senegal desde la coherencia de políticas para el desarrollo*. *Revista Iberoamericana de Estudios de Desarrollo*, 13(2), 178-202.
- CM (2024). *The Carbon Majors Database. Launch Report*. Disponible a: www.carbonmajors.org/briefing/The-Carbon-Majors-Database-26913
- Cundill, G., Singh, A., Adger, N., Safra, R., Vincent, K., Tebboth, M., Maharjan, A. (2021). *Toward a climate mobilities research agenda: Intersectionality, immobility, and policy responses*. *Global Environmental Change*, 69, 102315.
- D'Aquino, P. i Seck, S.M. (2013). *Projet de Développement Inclusif et Durable de l'Agribusiness au Sénégal (PDIDAS), Développement de méthodes d'allocation de terrains par les communautés rurales et identification de leurs besoins en assistance technique Zones de Gandon et du lac de Guiers*. Senegal: Ministère d'Agriculture. Disponible a: https://agritrop.cirad.fr/570822/1/document_570822.pdf
- Danielewitz, C. (17 de setembre, 2019). *Phosphate Mining and the Paradox of Abundance*. [Web blog post]. Disponible a: <https://edgeeffects.net/phosphate-mining/>
- Diallo, M.L. (2017). *L'industrie du phosphate de Taïba au Sénégal : front minier et tensions locales*. *Vertigo - la revue électronique en sciences de l'environnement*. doi: <https://doi.org/10.4000/vertigo.18330>
- Diallo, S., Faye, M., Bismarck, H. (2022). *La variabilité pluviométrique et ses impacts sur les rendements et les surfaces cultivées dans le bassin arachidier de la région de Thiès (Sénégal)*. *Vertigo - la revue électronique en sciences de l'environnement*. doi: <https://doi.org/10.4000/vertigo.34710>.
- Dione, B. (6 de març, 2024). *Senegal's government sets March 24 as the new date for the delayed presidential election*. *AP News*. Disponible a: <https://apnews.com/article/senegal-presidential-election-macky-sall-141f4a96f6846acc54500d6eb9b22e57>
- Diop, A. (12 de febrer, 2014). *Accaparement des terres: Macky Sall se fait l'avocat des industriels*. *Walf Quotidien*. Disponible a: https://www.farmlandgrab.org/uploads/attachment/Visite_%C3%A0_Ross_B%C3%A9thio_Macky_Sall_se_fait_l_avocat_des_industriels.jpg
- Divecosys (2017). *Sénégal Bassin Arachidier*. Disponible a: www.divecosys.org/terrains/senegal/bassin-arachidier
- Durán, A., Felipe, B., Vilaseca, I. (2022). *Injustícia ambiental, crisi climàtica, aigua i migracions. Estudi de casos*. Barcelona: Enginyeria Sense Fronteres i Ecologistes en Acció.
- DyTAES (2020). *Contribution aux politiques nationales pour une transition agroécologique au Sénégal. Senegal: Dynamique pour une transition agroécologique au Sénégal*. https://www.coordinationsud.org/wp-content/uploads/Contribution_DyTAES.pdf
- DyTAES (2023). *Policy Brief Restoring soil fertility in Senegal. Senegal: Dynamique pour une transition agroécologique au Sénégal*.
- ECA (2024). *African Migration Report. Climate Change and Migration in Africa*. Etiopía: Economic Commission for Africa.
- Ecologistas en Acción (1 de març, 2022). *Zirconio e Ilmenita, los gigantes que caminan sobre la gran costa de Senegal*. *Ecologista*, 111.
- ECOSIA (2 d'octubre, 2020). *Des arbres contre la faim au Sénégal*. [Web blog post]. Disponible a: <https://fr.blog.ecosia.org/senegal-jardin-foret/>
- EJ Atlas (2022). *Taïba Phosphates Mine in the fertile gardening area of Niayes, Senegal*. Disponible a: <https://ejatlas.org/conflict/phosphates-mining-in-the-gardening-zone-of-niayes-mboro-senegal>

EJF (2023). *At the tipping point: How bottom trawling is precipitating the collapse of Senegal's artisanal fisheries*. Londres: Environmental Justice Foundation.

Enríquez de Salamanca, Á. (2022). Influence of climate change, overfishing and COVID19 on irregular migration in West Africa. *Climate and Development*, 15(3), 215-228.

ESCWA (s.d.). *Environmental degradation*. Disponible a: www.archive.unescwa.org/environmental-degradation#:~:text=Definition%20English%3A,to%20be%20deleterious%20or%20undesirable

Falcão, R. (2021). Senegal, o crescimento acelerado das indústrias extrativas sob a égide de Marcky Sall. *Janus*, 1(24), 56-57.

Fally, F. (22 de desembre, 2023). La production de l'arachide au Sénégal: réalités et défis. [Web blog post]. Disponible a: <https://storymaps.arcgis.com/stories/3c7b52c8ff5a44f99f8583df899047e4>

FAO (2024a). *Scaling up Climate Ambition on Land Use and Agriculture through Nationally Determined Contributions and National Adaptation Plans (SCALA)*. Disponible a: www.fao.org/in-action/scala/countries/senegal/en

FAO (2024b). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2024*. Roma: FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO.

Faye, A., Konte, M.A. (2023) Pollution marine et rendement de la pêche au Sénégal. *Revue Française d'Economie et de Gestion*, <https://www.revuefreg.fr/index.php/home/article/view/979>

Faye, C. (2022). Assessment of drought trends in the Senegal River Basin by a terrestrial water storage index (GRACE). *Central European Journal of Geography and Sustainable Development*, 4(1), 5-22. doi: <https://doi.org/10.47246/CE-JGSD.2022.4.1.1>

Felipe, B. (2019a). Las migraciones climáticas ante el ordenamiento jurídico internacional. Pamplona: Aranzadi.

Felipe, B. (2019b). Perspectiva de género en las migraciones climáticas. Madrid: ECODES i SdeO Comunicació.

Felipe, B. (2022). Migraciones climáticas. Sobre desigualdades, mitos y desprotección. Barcelona: Mra Libros.

Felipe, B., Gini, G., Lauda-Rodríguez, Z. (2024). Migraciones ambientales en el Gran Chaco Americano. Gran Chaco: ICMPD.

Felipe, B., Pujolràs, J. (2023). Una aproximació al paper de la crisi climàtica, l'acaparament pesquer i l'extractivisme en la expulsió de persones d'origen africà que habiten Barcelona. Barcelona: CICRA Justícia Ambiental, FICAT i Ecoserveis.

FIAN Internacional (2024). Extractivisme et dépossession au Sénégal: Les cas de Koudiadiène, Pambal et Diogo. Heidelberg: FIAN International

FIDA (2024). *Senegal, Contexto*. Disponible a: www.ifad.org/es/web/operations/w/pais/senegal

Fuekeng (2024). Greenpeace Africa Applauds Senegal's Publication of Fishing Vessel List and Urges the Government to Join FiTI. [Web blog post]. Disponible a: www.greenpeace.org/africa/en/press/55484/greenpeace-africa-applauds-senegals-publication-of-fishing-vessel-list-and-urges-the-government-to-join-fiti/

Gagné, M. (2022). Senegal - Contexto y Gobernanza de la Tierra. [Web blog post]. Disponible a: www.data.landportal.org/es/book/narratives/2022/senegal

Gerth-Niculescu, M. i Simoncelli, M. (17 de gener, 2024). Senegal's gold rush: More wealth, but at what cost? [Web blog post]. Disponible a: www.dw.com/en/senegals-gold-rush-more-wealth-but-at-what-cost/a-68007546

Giacomelli, E., Lori, E., Villani, S., Walker, S., Mudarò, P., Vittuari, M., Borraccetti, M., Magnani, E. (2022). *Beyond Panic? Exploring Climate mobilities in Senegal, Guatemala, Cambodia and Kenya. Case Study Report*. Bolonya: #ClimateofChange.

Global Data (2022). *Senegal: Five Largest Surface Mines in 2021*. Disponible a: www.globaldata.com/data-insights/mining/senegal--five-largest-surface-mines-in-2090864/

González, C. (2015). Environmental Justice, Human Rights, and the Global South. *Santa Clara Journal of International Law*, 13(1), 151-195.

Govern d'Espanya (2024). *Senegal. Ficha del país*. Espanya: Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación.

Government Office for Change (2011). Migration and Global Environmental Change. Future Challenges and Opportunities. Regne Unit: The Government Office for Science.

GRAIN (2019). The Fight Against Senhuile Goes On!. Disponible a: <http://grain.org/en/article/6383-the-fight-against-senhuile-goes-on>

Gray, C. (2016). Trapped population: new research reveals how climate stops people moving, while displacing others. Disponible a: www.climatemigration.org.uk/trapped-population-new-research-reveals-how-climate-stops-people-moving-while-displacing-others/

GreenPeace (s.d.). #Sénégal. Disponible a: <https://www.greenpeace.org/africa/en/tag/senegal/>

Greenpeace Africa i Changing Markets Foundation (2021). *Feeding a Monster: How European aquaculture and animal feed industries are stealing food from West African communities*. Disponible a: www.es.greenpeace.org/es/sala-de-prensa/informes/feeding-a-monster/

- GRET (2020). *Communs et gouvernance partagée – Concertation autour de la ressource en eau au Sénégal*. Disponible a: <http://www.gret.org/communs-et-gouvernance-partagee-concertation-autour-de-la-ressource-en-eau-au-senegal/>
- Hategekimana, V., Backes, S. (2024). *Extractivisme et déposssession au Sénégal: Les cas de Koudiadiène, Pambal et Diogo*. Alemany: FIAN International.
- Heede, R. (2019). *Carbon Majors: Updating activity data, adding entities, & calculating emissions: A Training Manual*. Colorado: Climate Accountability Institute.
- Hickel, J. (2020). Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary. *Lancet Planet Health*, 4, e399-404.
- IDMC (2022). *Drought displacement modelling*. Ginebra: Internal Displacement Monitoring Centre. <https://www.internal-displacement.org/publications/drought-displacement-modelling/>
- IDMC (2024a). *Global Report on Internal Displacement 2024*. Ginebra: Internal Displacement Monitoring Centre.
- IDMC (2024b). *Internal Displacement in Africa. An overview of trends and developments (2009-2023)*. Ginebra: Internal Displacement Monitoring Centre.
- IDMC (2025). *Senegal*. Disponible a: www.internal-displacement.org/countries/senegal/
- IGF (2024). *Establecer un precio de referencia para el fosfato traerá beneficios financieros a Senegal*. Disponible a: www.igfmining.org/es/impactstory/setting-a-benchmark-price-for-phosphate-to-bring-financial-benefits-to-senegal/
- Innocent, K., Nadarajah, S. (2023). *Dependence between Extreme Rainfall and Extreme Temperature in Senegal*. *Environmental Modeling and Assessment*, 29, 135-156. doi: <https://doi.org/10.1007/s10666-023-09932-y>
- IPCC (2023). *Climate change 2023 Synthesis Report Summary for Policymakers*. Nova York: International Panel on Climate Change. Disponible a: www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf
- ITIE (2023). *Rapport 2022. Décembre 2023. Senegal: Initiative pour la transparence dans les industries extractives du Sénégal*.
- Jacquemot, P. (2024). *L'Afrique face à l'épuisement de ses ressources de la pêche maritime*. Maroc: Policy Center for the New South.
- Jolly, S., Ahmad, N., Scott, M. (2024). *Climate-Related Human Mobility in Asia and the Pacific. Interdisciplinary Rights-Based Approaches*. Singapore: Springer Nature Singapore.
- Kaczan, D.J., Orgill-Meyer, J. (2020). *The impact of climate change on migration: a synthesis of recent empirical insights*. *Climatic Change*, 158 (3), 281-300
- Kiné, F. (2024). *Rethinking A Sustainable Agricultural Innovation Model In Senegal. (Tesis doctoral)*. Disponible a *University of Guelph, Theses and Dissertations*. Disponible a: <https://hdl.handle.net/10214/28647>
- Kessler, S. i Tine, V. (2004). « *Un mal nécessaire* », *influences industrielles à l'interface urbain-rural, l'impact des ICS sur les zones de Mboro*. Écociété, documents de travail, 1.
- Lalou, R., Delaunay, V. (2017). *Seasonal migration and climate change in rural Senegal. A form of adaptation or failure to adapt?*. A: Benjamin, S. Richard, L., Sanni, A., Oumarou, A., Soumaré, M.A.. (Eds.). *Rural societies in the face of climatic and environmental changes in West Africa* (pp. 269-293). Marsella: IRD Éditions.
- Legatelois, O. (2024). *Abrimos el melón. El impacto de las pérdidas alimentarias en Senegal en la producción de cultivos para la exportación al Norte global*. Barcelona: Espigoladors i CERAI.
- Maisonave, H., Nziengui, P. (2022). *Agricultural economic reforms, gender inequality and poverty in Senegal*. *Journal of Policy Modeling*, 10(1016).
- Manteros.org (s.d.). Disponible a: www.manteros.org/
- Martínez, J.M. (2019). *Los fosfatos del Sahara Occidental y los principales productores mundiales de roca fosfática: política versus estrategia empresarial, 1969-1975*. *Estudios de Asia y África*, 54(2).
- Mbow, M. (2017). *Les défis de l'agriculture sénégalaise dans une perspective de changements climatiques*. Canada: University of Sherbrook.
- Ministerio de Asuntos Exteriores, UE y Cooperación (2024). *Ficha país Senegal*. Disponible a: www.exteriores.gob.es/documents/fichaspais/senegal_ficha%20pais.pdf
- Ministerio de Igualdad, Seguridad Social y Migraciones (s.d.). *África en Cifras. Nacionales de países africanos residentes en España con documentación en vigor a 31 de diciembre 2023*. Disponible a: https://public.tableau.com/views/opi_africa/Residentes?%3AshowVizHome=no&%3Aembed=true
- Ministerio de Trabajo y Economía Social (2024). *Informe jóvenes y mercado de Trabajo*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Economía Social.
- Ministerio del Interior (2024). *Avance de solicitudes y propuestas de resolución de protección internacional. Datos provisionales acumulados entre el 1 de enero y*

el 30 de noviembre de 2024. Disponible a: www.proteccion-asilo.interior.gob.es/es/datos-e-informacion-estadistica/ultimos-datos/

MITERD (2024). *Emisiones de GEI por comunidades autónomas a partir del inventario español. Serie 1990-2022*. Disponible en: www.miteco.gob.es/content/dam/miteco/es/calidad-y-evaluacion-ambiental/temas/sistema-espanol-de-inventario-sei-/EMISIONES%20DE%20GEI%20POR%20COMUNIDADES%20AUT%C3%93NOMAS%20Ed.%202024.pdf

Monjib, M. (2007). *Senegal, democracia maltrecha*. Afkar/ideas, IEMED (12).

Mulenga, M., Ouma, K.O., Monde, C., Syampungani, S. (2024). *Aquatic Mercury Pollution from Artisanal and Small-Scale Gold Mining in Sub-Saharan Africa: Status, Impacts, and Interventions*. Water, 5(16), 756. doi: <https://doi.org/10.3390/w16050756>.

Muller, C., Waha, K., Bondeau, A., Heinke, J. (2014). *Hotspots of climate change impacts in sub-Saharan Africa and implications for adaptation and development*. Global Change Biology, 20 (8), 25052517.

Naranjo, J. (31 de gener, 2019). *10 pistes para entender Senegal*. El País. Disponible a: www.elpais.com/elpais/2019/01/28/planeta_futuro/1548672377_335879.html

Nazioarteko Elkartasuna (2024). *Impact et risques de l'exploitation du zirconium dans la zone des niayes dans les communes de thieppe et dioukou*. Senegal: Agència Basca de Cooperació per al Desenvolupament.

Niane, B., Guédron, S., Feder, F., Legros, S., Malick, P., Moritz, R. (2019). *Impact of recent artisanal small-scale gold mining in Senegal: Mercury and methylmercury contamination of terrestrial and aquatic ecosystem*.

Science of The Total Environment, (669), 185-193. doi: 10.1016/j.scitotenv.2019.03.108.

Niang, A.R. (21 de novembre, 2023). *Women and Empty Gourds: Guardians of Food Security in Senegal*. [Web blog post]. Disponible a: www.gre-enpeace.org/africa/en/blog/54584/women-and-empty-gourds-guardians-of-food-security-in-senegal/

Nobil, A., Heinrich-Böll-Stiftung (2020). *Climate Justice and Migration: Mobility, Development, and Displacement in the Global South*. Publication Series on Democracy, 57.

Oakland Institute (15 de juny, 2022). *Des communautés locales du Sénégal exigent la restitution de leurs terres acquises par une société américaine*. [Web blog post]. Disponible a: www.oaklandinstitute.org/communaut%C3%A9s-s%C3%A9n%C3%A9gal-exigent-restitution-terres-acquises-aagr-senhuile

OAR (2022). *Asilo en cifras 2022*. Madrid: Ministerio del Interior.

OAR (2023). *Asilo en cifras 2023*. Madrid: Ministerio del Interior.

OCCC (2024). *Inventari d'emissions Catalunya 1990-2022*. Disponible a: www.canviclimatic.gencat.cat/ca/canvi/inventaris/emissions_de_geh_a_catalunya/

OECD (2022). *Senegal*. Disponible a: www.oecd.world/es/profile/country/sen

OHCHR (2024). *Las elecciones en Senegal suponen un soplo de aire fresco en una región propensa a los golpes de estado*. Disponible a: www.ohchr.org/es/stories/2024/06/senegal-election-boost-coup-prone-region

OIM (2019a). *Glosario de la OIM sobre Migración*. Ginebra: Organització Internacional per les Migracions.

OIM (2019b). *"Gold fevers" in Senegal. An analysis of migration profiles and Dynamics in the Kédougou Region*. Disponible a: www.dtm.iom.int/reports/senegal-%E2%80%94-research-brief-%E2%80%94-gold-fever%E2%80%94senegal%E2%80%8B-analysis-migration-profiles-and-dynamics

OIM (2024). *Missing migrants*. Disponible a: www.missingmigrants.iom.int/region/africa

OIM (s.d.). *Children and youth, migration, environment and Climate change*. Disponible en: <https://environmentalmigration.iom.int/children-and-youth-migration-environment-and-climate-change>

Ollivier, T. (9 d'agost, 2023). *Au Sénégal, la ruée vers le zircon menace le désert de Lompoul*. Le Monde Afrique. Disponible a: www.lemonde.fr/afrique/article/2023/08/09/au-senegal-la-ruée-vers-le-zircon-menace-le-desert-de-lompoul_6184948_3212.html

Osmont, M. (2024). *Local integrated water resources management in the Njaves region in Senegal. Commoning for water resources? Senegal: Gret*.

Paz con Dignidad (2021). *Senegal - Hacia una transición Agroecológica*. Disponible a: www.pazcondignidad.org/blog/senegal-hacia-una-transicion-agroecologica/

Pérez, M., Castillo, J.M., Ndoeffene, C. (18 de juny, 2019). *Cambio climático y migraciones ambientales en Senegal* [Web blog post]. Disponible a: www.migracionesclimaticas.org/cambio-climatico-y-migraciones-ambientales-en-senegal/

Pigeaud, F. (15 de gener, 2025). *Un groupe minier français détruit un désert unique au Sénégal*. Reporterre. Disponible a: <https://reporterre.net/Un-groupe-minier-francais-detruit-un-desert-unique-au-Senegal>

- PNUMA (2024). *Emissions Gap Report 2024: No more hot air... please! With a massive gap between rhetoric and reality, countries draft new climate commitments*. Nairobi: Programa de las Naciones Unidas para el Medio Ambiente.
- Porcuna-Ferrer, A., Guillerminet, T., Klappoth, B., Schlingmann, A. (2024). *Agricultural Adaptation to Multiple Stressors in a Climate Change Context. A case study in southeastern Senegal*. A Reyes García, V. (Ed.). Routledge Handbook of Climate Change Impacts on Indigenous Peoples and Local Communities (pp. 227-243). Oxon i Nova York: Routledge.
- Prause, L. (2016). *West Africa's golden futur? conflicts around gold mining in Senegal*. Dakar: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Prause, L. (2019). *Conflits relatifs aux investissements fonciers au Sénégal: les luttes contre les projets agro-industriels et les mines industrielles*. GLOCON Country Report, 4. Berlin : GLOCON.
- Qiang Li, Q., Xiang, P., Zhang, T., Wu, Q., Bao, Z., Tu, W., Li, L., Zhao, C. (2024). *The effect of phosphate mining activities on rhizosphere bacterial communities of surrounding vegetables and crops*. Science of The Total Environment, 821, 153479. doi: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.153479>
- Rigaud, K., de Sherbinin, A., Jones, B., Abu-Ata, N., Adamo, S. (2021). *Groundswell Africa: Deep Dive into Internal Climate Migration in Senegal*. Washington D.C.: Banc Mundial.
- Rodríguez, M. (7 d'octubre de 2021). *La gestión de los recursos pesqueros condiciona el futuro de Senegal*. Mundo Negro. Disponible a: www.mundonegro.es/expolia-la-union-europea-las-aguas-de-senegal/
- Sancho, C. i Diallo, A. (20 de gener, 2022). *Minería en Niaffrang: resistencias al capitalismo verde y digital en Senegal*. El Salto. Disponible a: www.elsaltodiario.com/revista-pueblos/mineria-en-niaffrang-resistencias-al-capitalismo-verde-y-digital-en-senegal
- Sarr, L. (6 de novembre, 2024). *Entre vista / Lamine Sarr, Portaveu del sindicat de maners de Barcelona*. [Video]. Disponible a: www.youtube.com/watch?v=zGbsqpqcgEc&ab_channel=Aqu%C3%ADCatalunya
- Sarr, M.A., Pouye, I., Sene, A., Aniel-Quiroga, I., Diouf, A.A., Samb, F., Ndiaye, M.L., Sall, M. (2024). *Monitoring and Forecasting of Coastal Erosion in the Context of Climate Change in Saint Louis (Senegal)*. Geographies 4(2), 287-303. doi: <https://doi.org/10.3390/geographies4020017>.
- Sarr, S. (20 de gener, 2020). *Las ilusiones perdidas de la explotación minera en Senegal*. El Salto. Disponible a: www.elsaltodiario.com/mapas/explotacion-minera-senegal-circon
- Schewel, K. (2019). *Understanding Im-mobility: Moving Beyond the Mobility Bias in Migration Studies*. International Migration Review, 54(2), 328-355.
- Serraglio, D.A., Cavedon-Capdeville, F., Felipe, B., Lauda-Rodríguez, Z., Rivas, J., Riera-Cézanne, J., Ramos, E. (2024). *Cambio climático, desastres y desplazamiento en el Norte de Centroamérica: Análisis de casos en El Salvador y Honduras*. Observatorio Latinoamericano de Movilidad Humana, Cambio Climático y Desastres (MOVE-LAM), Universidad para la Paz (UPeace) y Red Sudamericana para las Migraciones Ambientales (RESAMA).
- Serraglio, D.A., Thornton, F. (2024). *Women on the move? Mainstreaming gender in policies and legal frameworks addressing climate-induced migration*. Comparative Migration Studies, 12(53). doi: <https://doi.org/10.1186/s40878-024-00412-0>
- Systèmes Alimentaires Résilients (2020). *La restauration des terres redynamise le bassin arachidier du Sénégal*. Disponible a: www.resilientfoodsystems.co/fr/news/land-restoration-reinvigorate-senegals-groundnut-basin
- Tambol, T., Vodounou, G., Soulé, M. (2023). *Impacts of Mining on the Environment in West African Sahel: A Review*. Environmental Protection Research. 3(2). doi: 10.37256/epr.3220232723.
- Teye, J.K., Nikoi, E. (2022). *Climate-Induced Migration in West Africa*. A: Teye, J.K. (Ed.), *Migration in West Africa* (pp.79-105). Cham: Springer.
- Termcat (2020). *Diccionari de l'emergència climàtica*. Disponible a: www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/295
- Thiombane, M., De Vivo, B., Niane, B., Watts, M.J., Marriott, A.L., Di Bonito, M. (2023). *A new hazard assessment workflow to assess soil contamination from large and artisanal scale gold mining*. Environ Geochem Health, (45), 5067–5091. doi: <https://doi.org/10.1007/s10653-023-01552-5>
- Topmanta.store (s.d.). Disponible a: www.topmanta.store/ca/
- Topmanta (3 de juliol, 2024a). @Topmanta_bcn. [Publicació a Instagram]. Disponible a: www.instagram.com/p/C8-JB_rilDT/?img_index=1
- Topmanta (8 de juliol, 2024b). @Topmanta_bcn. [Publicació a Instagram]. Disponible a: www.instagram.com/p/C9K71cwiWtw/?img_index=1
- Topmanta (13 de juliol, 2024c). @Topmanta_bcn. [Publicació a Instagram]. Disponible a: www.instagram.com/p/C9XfxXRC7uE/?img_index=1
- Toto, E. (5 de gener, 2023). *Des éleveurs sénégalais réclament la restitution des pâturages contrôlés par une entreprise américaine*. [Web blog post]. Disponible a: www.fr.mongabay.com/2023/04/

[les-eleveurs-de-betail-senegalais-reclament-la-restitution-des-patou-rages-controles-par-une-entreprise-americaine/](#)

Tounkara, T. (25 de novembre, 2011). *Fanaye: Me Wade suspend le projet et demande l'ouverture d'une enquête pour situer les responsables*. PressAfrik. Disponible a: www.pressafrik.com/Fanaye-Me-Wade-suspend-le-projet-et-demande-l-ouverture-d-une-enquete-pour-situer-les-responsables_a72169.html

Toupane, P., Khadidiatou, A., Kanté, A., Kane, M., Ndour, M., Sow, C., Ndaw, B., Cissokho, T., Ba, Y. (2021). *Preventing violent extremism in Senegal: Threats linked to gold mining*. ISS West Africa Report, 2021(36), 1-35.

Trading Economics (2024). *Senegal Exports*. Disponible a: www.tradingeconomics.com/senegal/exports#:~:text=Senegal's%20main%20exports%20are%3A%20oil,Italy%20and%20Cote%20d'Ivoire

Trisos, C.H., Adelekan, I.O., Totin, E., Ayanlade, A., Efitre, J., Gameda, A., Kalaba, K., Lennard, C., Masao, C., Mgaya, Y., Ngaruiya, G., Olago, D., Simpson, N.P., Zakieldean, S. (2022). *Africa. A: Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge i Nova York: Cambridge University Press.

U.S. Geological Survey (28 de gener, 2015). *Mineral Resource of the Month: Phosphate Rock*. Disponible a: www.earthmagazine.org/article/mineral-resource-month-phosphate-rock

UNDRR (s.d.). *Saint Louis Senegal*. Disponible a: www.unisdr.org/campaign/resilientcities/cities/senegal/saint-louis.html

UNESCO (2022). *“El mar no es un basurero”: Cómo un proyecto pedagógico en Senegal trabaja en favor de la preservación mediambiental*. Disponible a: www.unesco.org/es/articles/el-mar-no-es-un-basurero-como-un-proyecto-pedagogico-en-senegal-trabaja-en-favor-de-la-preservacion

Universitat de Notre Dame (2022). *ND-GAIN Vulnerability*. Disponible a: <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>

USAID (2023). *Senegal. Climate change country profile*. Whashington D.C.: Govern dels Estats Units d'Amèrica.

Wane, S. (2019). *El impacto del cambio climático en Kolda, Senegal*. Disponible a: www.alianzaporlasolidaridad.org/noticias/cambios-climaticos-senegal-kolda

Zickgraf, C. (2018). *The fish migrate and so must we: The relationship between international and internal environmental mobility in a Senegalese fishing community*. Journal of International Relations, XVI (1), 5-21.



